

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

dr. Pabis Attila

***Jugendarrest* - egy vitatott intézkedés a fiatalkorúak német büntetőjogában**

A fiatalkorúak bűnözése Németországban is olyan társadalmi probléma, amely nem csak a jogtudósokat, illetőleg a jogalkalmazókat, de a közvéleményt is rendkívül foglalkoztatja. Az utóbbi években a médiában is egyre gyakrabban jelentek meg fiatalkorúak, illetőleg fiatal felnőttek által elkövetett olyan erőszakos bűncselekményekről szóló tudósítások, amelyek nem egyszer az áldozat halálával végződtek. Ilyenkor újra és újra felmerül a kérdés, mennyire hatékonyan tudnak fellépni a német hatóságok, illetőleg a német igazságszolgáltatás a fiatalok kriminalitásával szemben.

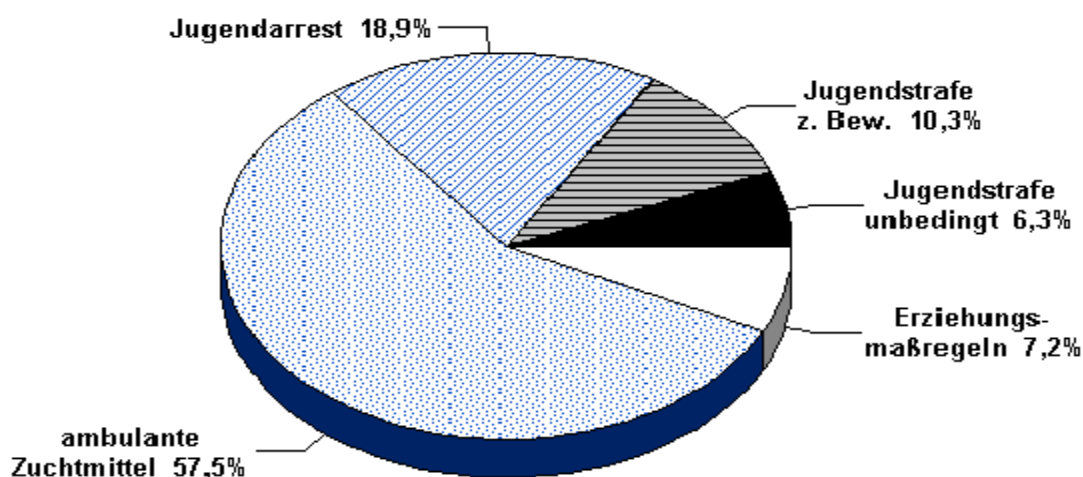
A társadalom egyre inkább úgy véli, a fiatalkorúak, illetőleg a fiatal felnőttek által elkövetett erőszakos bűncselekmények száma évről évre emelkedik. Ezt egyrészt a média ilyen deliktumok iránti fokozott érdeklődése alapozza meg, de az is alátámasztja ezt a vélekedést, hogy sok esetben ezek a bűntények vizualizálódnak, vagyis egyre több a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekményről készült, térfigyelő kamera, avagy más technikai berendezés által rögzített felvétel, melyek a későbbiek során a világhálón széles közönség számára elérhetőek. Nem lehet csodálkozni éppen ezért azon, hogy a társadalom jelentős része a fiatalkorú bűnelkövetők keményebb megbüntetését és a bűnhődésüket követeli.

A fiatalkori bűnözés ellen természetesen fel kell lépni, a vélemények azonban megoszlanak abban a tekintetben, hogy ez miképpen történjen. Sokan a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőrendelkezések szigorítását szorgalmazzák, mások néhány szankció eltörlését, avagy gyökeres megreformálását tűzték ki célul. A német büntető igazságszolgáltatás gyakorlatát elemezve nem egy szociológiai kutatás jutott arra a végkövetkeztetésre, hogy a fiatalkorúak ügyeiben alkalmazott joghátrány sokszor csak jogilag megfelelő, de pszichológiai szempontból vitatható.¹ A gyakorló és az elméleti jogászok, illetőleg más tudományágak képviselői a mai napig nem alkottak egyértelmű és közös álláspontot arra nézve, hogy a fiatalkorúak kriminalitására mi a megfelelő válasz: büntetés, nevelés, avagy a kettő ötvözete, vagyis nevelés a büntetésen keresztül.

A nevelés, büntetés, avagy e kettő ötvözetének trichotómiája kapcsán kialakult viták középpontjában szinte minden esetben a *Jugendarrest*, a fiatalkorúak elzárása áll. A magyar jogban ismeretlen ezen jogintézmény ugyanis mindhárom cél elemeit ötvözi magában és noha számos

¹ Eisenhardt, Thilo: *Gutachten über den Jugendarrest*. Klosters: Larein Infoplan, 1989, 4. o.

kritikai támadás érte a német fiatalok büntető igazságszolgáltatásában, gyakorlatilag 1940 óta töretlenül jelen van, olyannyira, hogy a fiatalok terheltek csaknem ötöde erre a szankcióra számíthat elítélésének esetére.²

A fiatalokkal szemben kiszabott elzárás (*Jugendarrest*) aránya az ambuláns fegyelmezési intézkedéshez (*ambulante Zuchtmittel*), a nevelési szabályokhoz (*Erziehungsmaßregeln*), és a fiatalok büntetéséhez (*Jugendstrafe*) képest³

A jogintézmény megismeréséhez és megértéséhez szükséges rávilágítani arra, hogy mi is a fiatalok bűnözés, hogyan épül fel a német fiatalokra vonatkozó büntető rendelkezésekről szóló törvény szankciórendszere. Mindezek után a *Jugendarrest* fogalma, szabályozása, története, célja, fajtái, végrehajtása, illetőleg a fiatalokra gyakorolt hatása kerül a középpontba, majd a jogintézménnyel kapcsolatos kritikák, alternatív lehetőségek és reformtörekvések kerülnek bemutatásra.

² Feltes, Thomas: *Jugendarrest - Renaissance oder Abschied von einer umstrittenen jugendstrafrechtlichen Sanktion?* In: Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Vol. 100., 1988/1, továbbiakban: Feltes, 1988, 158-183. o.

³ A fiatalokkal szemben kiszabott elzárás (*Jugendarrest*) aránya az ambuláns fegyelmezési intézkedéshez (*ambulante Zuchtmittel*), a nevelési szabályokhoz (*Erziehungsmaßregeln*), és a fiatalok büntetéséhez (*Jugendstrafe*) képest. Strafverfolgungsstatistik 2014, <http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/Heinz-Wissenstransfer-Jugendstrafrecht.htm> (2015. 05. 04.)

I. Fiatalkori bűnözés

Fiatalkorban az erőszak éppúgy megjelenik a szűk szociális tereken (például családban, rokonságban, szomszédságban), mint a közterületen, illetőleg közintézményekben (iskola, utca, sportlétesítmények stb.). Megfigyelhető, hogy általában az előbbinél a fiatalkorúak az erőszak áldozatai, míg a közintézmények és közterületeken zajló erőszaknak nem csak áldozatai, hanem elkövetői is. Az utóbbi évtizedekben a fiatalkorúak bűnözői aktivitása egyre nagyobb figyelmet követel magának és a média által közvetített kép azt a benyomást kelti bennünk, a gyakorisága és az intenzitása ezen cselekményeknek egyre nagyobb, a fiatalkorúak súlyos, sokszor kegyetlen bűntényeket valósítanak meg, ezzel szemben azonban a társadalomkutatók és szociológusok azon fáradoznak, hogy ezt a nézetet relativizálják.⁴

A fiatalkorú bűnözés, mint fogalom azokat a törvényellenes és büntetendő cselekményeket foglalja magában, amelyeket 14 év alatti gyerekek, 14 és 18 év közötti fiatalkorúak, és 20 év alatti fiatal felnőttek követnek el. Németországban a fiatalkorúakra vonatkozó büntető rendelkezéseket tartalmazó törvény (*Das Jugendgerichtsgesetz* - JGG) meghatározza a fiatalkori kriminalitás határait, az 1. § (2) bekezdése alapján ugyanis az minősül fiatalkorúnak, aki a bűncselekmény elkövetésekor 14. életévét betöltötte, de még nincs 18 éves. A 14. év alatti gyerekek büntetőjogi felelősségre nem vonhatók, a fiatal felnőttek, vagyis azok a személyek, akik a cselekmény elkövetésekor 18. életévüket betöltötték, de 21. évesek még nem múltak el (JGG 1. § (2) bekezdés) csak bizonyos feltételek fennállása esetén vonhatóak úgy büntetőjogi felelősségre, mint a fiatalkorúak.

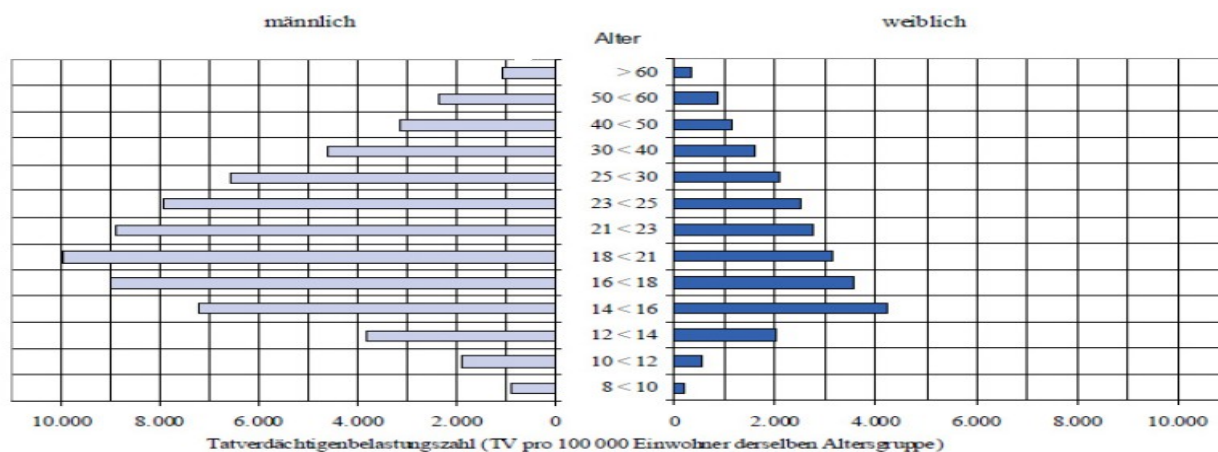
Az alkalmazott kriminológiában megkülönböztetjük az epizódyszerű bűnözést mint olyat, amely magatartás az elkövető életéhez egyébként nem passzol, illetőleg a bűnözést, mint egy már rögzült és feltűnő életstílus velejáró jellemzőjét. Szociológiai tanulmányok rámutattak arra, hogy csaknem minden fiatalkorú férfi 14. és 18. életéve között elkövet egy vagy több büntetendő cselekményt, éppen ezért terheli a jogalkalmazókat - elsősorban az fk. bírókat és fk. ügyészeket - az a felelősség,

⁴ A német egységes rendőrségi statisztika a közvéleményben kialakult nézettel szemben azt mutatja, miszerint a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények száma évről évről csökken, ezen elkövetések között pedig a hazai gyakorlathoz hasonlóan a vagyon elleniek vannak túlsúlyban. Stefanie Eifler: *Theoretische Ansatzpunkte für die Analyse der Jugendkriminalität*- című munkájában az itt hivatkozottakra világít rá. Vö. Eifler, Stefanie: *Theoretische Ansatzpunkte für die Analyse der Jugendkriminalität*, in: Dollinger, Bernd; Schmidt-Semisch, Henning (Hrsg) (2011): *Handbuch Jugendkriminalität. Kriminologie und Sozialpädagogik im Dialog 2*. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 159-172. p.

hogy felismerjék, az adott bűncselekmény egy már rögzült bűnözői életmód tünete, avagy egy múltó epizód az elkövető életében, ami az évekkel saját magától lecseng, és mely utóbbi egyébiránt a legtöbb fiatalok által elkövetett bűntényt jellemzi.

Ezt a gondolatot fogalmazta meg a jogalkotó a JGG 1989-es módosítása kapcsán, az ehhez kapcsolt indoklás szerint ugyanis: *a legújabb kriminológiai kutatások bebizonyították, hogy a fiatalok bűnözés a legtöbb esetben nem nevelési deficit tünete, hanem túlnyomórészt az életkori fejlődéssel szükségszerűen velejáró feltűnés, ami a felnőtt kor beköszöntével abba is marad, és nem ismétli ön magát. Éppen ezért egy formális elítélés ilyen cselekmények miatt csak ritka esetben indokolt, úgy ahogy azt a jogalkotó 1953-ban még szükségesnek látta.*⁵

Azt, hogy a fiatalok és a gyermekbűnözés korfüggő a következő táblázat támasztja alá egyértelműen⁶:

A fentiek alapján látható, hogy a fiúk/férfiak jóval több bűncselekményt valósítanak meg a lányokhoz/nőkhöz képest, illetőleg észrevehető, hogy férfiak 18. és 21. életévük között követik el a legtöbb deliktumot, nőknél ez a 14. és 16. év közötti életszakaszra tehető. Ezt követően azonban a bűnözési kedv alábbhagy, ami szintén azt támasztja alá, hogy az ilyen fajta deviáns viselkedés a legtöbb fiataloknál előfordul, az azonban különösebb, szigorúbb beavatkozást nem igényel, hiszen

⁵ „Neuere Kriminologische Forschungen haben erwiesen, dass Kriminalität im Jugendalter meist nicht Indiz für ein erzieherisches Defizit ist, sondern überwiegend als entwicklungsbedingte Auffälligkeit mit dem Eintritt in das Erwachsenenalter abklingt und sich nicht wiederholt. Eine förmliche Verurteilung Jugendlicher ist daher in weitaus weniger Fällen geboten, als es der Gesetzgeber von 1953 noch für erforderlich erachtete.” (BT-Druks.11/5829,1)

⁶ Kock, Katharina: *Warnschussarrest : eine geeignete Sanktion? Zur Zweckmäßigkeit von Jugendarrest neben Jugendstrafe in Bezug zur Bekämpfung von Jugendkriminalität*, Hamburg, 2014. <http://edoc.sub.uni-hamburg.de/haw/volltexte/2014/2232>, 8.o. (2015.04.30.)

ez a fajta deviancia az életkorból adódó egyfajta sajátosság.⁷

Általánosságban szemlélve leginkább a fiatalkorúaknál fordulnak elő a bűnözésnek olyan speciális megjelenési formái, mint például a spontán, átgondolatlan, érzelem vezérelt agresszió a kortárscsoporttal szemben. A fiatalkorúak bűnözésére jellemző kortipikus mozzanatokot Heribert Ostendorf ekképpen kategorizálta: *a célvezéreltség hiánya, tervezetlen impulzív és szituáció által meghatározott cselekvés; utánozási ösztön; érvényesülési szükséglet; könnyelműség; gondatlanság; a valakihez tartozni vágyás; naiv, hiszékeny magatartás; munkához való könnyelmű hozzáállás; élményéhség; sebesség mámor. Ezek ellenkezője esetén egy olyan fiatal felnőttel lenne dolgunk, akinek messzemenőig önálló személyisége van, fejlődése lényegét tekintve véget ért.*⁸

A fiatalokra vonatkozó büntetőrendelkezéseket tartalmazó törvény (JGG) 105.§-a mindezeknek megfelelően rögzítette az úgynevezett marburgi irányvonalakat, amennyiben megjelölte mindazon jegyeket, amelyek a fiatalkorú, éretlen személyiségű elkövetőkre jellemzőek, ezek fennállta esetén a fiatal felnőttek által elkövetett bűncselekmény elbírálásakor is a fiatalkorúakra vonatkozó szabályt kell alkalmazni.

A fiatalkorú bűnelkövetőknél a problémás eseteket azok a személyek képezik, akik az úgynevezett intenzív elkövetők, avagy visszaesők csoportjába tartoznak. Kétségtelen, hogy a törvénnyel összeütközésbe kerülő fiataloknak csupán csekély százaléka tartozik ebbe a csoportba, mégis nekik tulajdonítható a fiatalkorúként elkövetett bűncselekmények csaknem 40%-a, és ezen csoport tagjainál biztonsággal prognosztizálható az újabb bűnelkövetés. A bűnözői magatartás az ő esetükben a fiatal kor elmúltával nem hagy alább, náluk ez a fajta deviancia rögzül és életstílussá válhat. Az ő esetükben az elsődleges feladatot az jelenti, hogy ezt a „karriert” a lehető leghamarabb meg kell szakítani, náluk nem érvényesül a fokozatosság elve, mely alapján az egyes elkövetések során enyhétől a súlyosabb szankció felé haladunk. Fontos szempont ezen elkövetőknél, hogy felderítésre kerüljön a bűnözői attitűd oka, forrása. Elsősorban olyan fiatalkorúak jelennek meg e csoport tagjai között, akiknek felmenői is bűnözői karrierrel rendelkeztek, illetőleg azok, akik a társadalom perifériáján veszélyeztetve, pszichológiailag és szociológiailag is hátrányos helyzetben élnek.

⁷ Ostendorf szerint éppen ezért a fiatalkorú bűnözés bagatell, mindenütt jelen lévő és mulandó - Ostendorf, Heribert: *Jugendstrafrecht*. Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 2013. 23.o.

⁸ Ostendorf által a DVJJ e.v. (*Deutsche Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfen*) rendezvényén előadottak 1/1991.13.

A fent említett elkövetési tulajdonságok és elkövetői csoportok, valamint utóbbiak fiatal életkora az, ami miatt más eljárás és bánásmód indokolt a fiatalok delikvenszekkel szemben és ezek azok, ami a fiatalok bűnözését elhatárolják és egyben különlegesség is teszik a többi bűnözéssel szemben. A fiatalok és a fiatalkori bűnelkövetés ezen specialitását felismerve döntött úgy a német jogalkotó, hogy az általános szabályoktól eltérő, a fiatalokra vonatkozó anyagi és eljárási, illetőleg végrehajtási rendelkezéseket külön jogszabályban, a fiatalokra vonatkozó büntetőrendelkezésekről szóló törvényben, a *Jugendgerichtsgesetz*-ben (JGG) szabályozza.

II. A fiatalokra vonatkozó büntető rendelkezésekről szóló törvény - *Das Jugendgerichtsgesetz* (JGG)

II.1. A fiatalok büntetőjogának keletkezése

Németországban a fiatalok elkülönült büntetőjogának létrejötte, illetőleg a fiatalok bűnelkövetőkkel való különleges bánásmód a XX. század elejére vezethető vissza, az úgynevezett fiatalok bírósága mozgalomra. Ez és más hasonló mozgalmak ebben az időben elérték azt, hogy speciális fiatalok bíróságát hozzanak létre az ehhez tartozó, fiatalok büntetőügyeiben eljáró szakértő szerv felállításával együtt és 1912-ben szintén ennek hatására jött létre Wittich-ben az első fiatalok büntetés-végrehajtási intézete. 1923-ban lépett hatályba a fiatalokra vonatkozó büntetőrendelkezésekről szóló törvény, amely 14 és 18 év közötti bűnelkövetőkre tartalmazott speciális rendelkezéseket. E törvény szerint a fiataloknál a büntetést a nevelésre vonatkozó mérvadó szabályokkal (*Erziehungsmassregeln*) lehetett helyettesíteni, amelyeknek elsősorban a dekriminalizálás volt a feladata, nem pedig a nevelést szolgálta. Fontos előrelépést jelentett az az elsőként bevezetett szabályozás, hogy a büntetés végrehajtását fel lehetett függeszteni, valamint az, hogy a fiatalok elleni büntetőeljárást speciális, külön bíróságok kezébe adta és mindemellett a nevelési gondolat felé is nyitott. Egy évvel a hatályba lépése előtt fogadták el egyébiránt a fiatalok jólétére vonatkozó jogszabályt 1922-ben, ami a fiatalok gondozására is kitért.

A nemzetiszocializmus ideje alatt, 1933 és 1945 között a JGG-t tovább fejlesztették, többek között bevezették a fegyelmező intézkedést (*Zuchtmittel*), ugyanakkor megszüntették a büntetés

végrehajtásának felfüggesztését.

1953-ben lépett hatályba az immáron „megtisztított” és még ma is hatályban lévő *Jugendgerichtsgesetz*, amely a felfüggesztett büntetést ismételten deklarálta, és a pártfogó intézményét professzionális szociális munkásokkal töltötte meg. Az 1960-as és 70-es években többen szorgalmazták, hogy a különálló fiatakorúak büntetőjoga megszűnjön és vezessenek be ehelyett egy ezt is magában foglaló, a fiatakorúakra vonatkozó gondozási törvényt. Ennek egyik oka az volt, hogy ebben az időszakban a fiatakorúak büntetőjoga leginkább a büntetést és a bűnhődést szolgálta, kevésbé volt nevelés-orientált. Ez az elképzelés mégsem valósult meg, azonban a felvetés ahhoz vezetett, hogy nem csak a fiatakorúak gondozására vonatkozó törvény, de a rájuk vonatkozó büntetőjog is több ízigen módosításra került és noha megmaradt mindkettő különállása, de rajtuk még is javulás volt érezhető, amennyiben mindkét jogterületre bevezették a nevelés markánsabb követelményét.

Az fk. büntetőjog történetében a következő jelentős lépés az 1990-es év volt, amikor a gyermekekre és a fiatakorúakra vonatkozó jóléti, gondozási törvény életbe lépett. Hatályba lépésével a fiatakorú bűnelkövetők nevelési koncepciója még tovább erősödött. A ma hatályos német fiatakorúakra vonatkozó büntetőjog azokat a speciális előírásokat tartalmazza, amelyek a jogi reakciót jelentik a fiatakorú bűnelkövetők cselekedeteire, akik fejlődésük bizonyos stádiumában leledzenek és éppen ezért az általános büntetőjogtól eltérő szabályozást igényelnek. A felnőttekre vonatkozó büntetőjogtól eltérően a fiatakorúaknál a szankciót javarészt az elkövető személyiségétől teszik függővé, vagyis a tett-orientált szemlélet helyett itt a tettes-orientált nézet érvényesül. Bizonyos feltételek fennállása esetén a büntetés fiatakorúaknál nevelési szabályok előírásával helyettesíthetőek, hiszen elsősorban a megtévedt fiatakorút nevelés útján a helyes, jogkövető életmód felé kell terelni. Nem szabad azonban elfeledkezni arról sem, hogy a jogalkotó álláspontja szerint a büntetés ugyancsak egy nevelési eszköz, amelynél a nevelési hatás nem a büntetés nagyságától, tartamától függ, hanem a végrehajtás során kell kialakítani azokat a feltételeket, amelyek ezt a célt szolgálni tudják. A nevelési gondolat az anyagi jogszabály 2. § (1) bekezdésében is nevesítésre került, melynek az eljárás, illetőleg végrehajtás során végig érvényesülnie kell, éppen ezért megengedhetetlen súlyos büntetés kiszabása megtorlás, elrettentés, avagy a bűnhődés céljából.

II.2. A Jugendgerichtsgesetz (JGG) rendelkezései, szankciórendszere

A *Jugendgerichtsgesetz* a Német Szövetségi Köztársaság fiatalok büntetőjogának törvényi alapját képezi. Az anyagi jogi rendelkezések mellett a törvény speciális előírásokat tartalmaz a fiatalok elleni büntetőeljárásra vonatkozóan, rendelkezik továbbá a büntetés-végrehajtás során követendő szabályokról is.

Az 1. § kijelöli a törvény személyi hatályát, amennyiben úgy rendelkezik, hogy azt a fiatalok és a fiatal felnőttek olyan bűntényei esetén kell alkalmazni, amelyek az általános előírások szerint büntetendők. Ugyanezen jogszabályhely (2) bekezdése egyértelműen nevesíti, hogy milyen életkorú személyeknél alkalmazható a jogszabály, nevezetesen kimondja, fiatalok azok, akik a cselekmény elkövetésének időpontjában tizenegyedik életévét már betöltötték, de a tizennyolcát még nem, míg fiatal felnőtt az, aki ugyanezen időpontban tizennyolc éves már elmúlt, de nincs még huszonegy. Kiemelendő, hogy az életkornak a bűncselekmény megvalósulásakor van jelentős szerepe, nem pedig az eljárás során, avagy az ítélethirdetéskor.

A JGG előírása szerint a tizenegy év alatti elkövetők büntetőjogi felelősségre nem vonhatóak, míg a tizenegy és tizennyolc év közötti fiatalokra a törvény biztosította külön szabályozás korlátok nélkül vonatkozik. A fiatal felnőttek esetében azonban a jogszabály csak meghatározott feltételek fennállása esetén alkalmazható. A törvény 105. §-a alapján a bíró akkor alkalmazza a fiatalokra vonatkozó előírásokat a fiatal felnőtt által elkövetett bűncselekmény elbírálásakor, ha

- az elkövető személyiségének teljes körű vizsgálata során – mely a környezetére is kiterjed – azt állapítja meg, hogy a cselekmény elkövetésekor a szellemi és erkölcsi fejlettségét nézve egy fiatalokkal volt egy szinten;
- a cselekmény módja, körülményei és indítéka fiatalok bűnelkövetésére utal.

A JGG tárgyi hatálya azáltal meghatározott, hogy bűncselekmény, bűntény elkövetését feltételezi. Ez alatt vétségeket, illetőleg bűntetteket kell érteni, ahogy azt az általános büntetőjogi szabályok definiálják. Szabálysértések elkövetését nyilvánvalóan nem fenyegeti a jogalkotó büntetéssel, éppen ezért ezek bűnténynek nem számítanak, és nem vonatkoznak rájuk a JGG rendelkezései.

A német fiatalok büntetőjoga számos jogkövetkezményt tartalmaz arra az esetre, ha a

büntetőjogi felelősség megállapításra kerül. A szankciórendszer a bírónak rugalmasságot biztosít, illetőleg lehetőséget ad arra is, hogy individualizáljon és megtalálja a megfelelő nevelési szabályt akár a büntetőjog területén kívül is, ami a fiatalkorú elkövető személyiségének leginkább hasznos és megfelel.⁹

Jogi természeténél fogva a *Jugendgerichtsgesetz* három csoportba tagolja a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények jogi következményeit:

a.) Nevelési szabályok (*Erziehungsmassregeln*)

Ebbe a csoportba tartoznak az utasítások, illetőleg a rendelkezés arról, hogy a neveléshez segítséget vegyen a delikvens igénybe.

Az utasítások a törvény 10. §-a szerint olyan előírások és tiltások, amelyek célja a fiatalkorú életvezetésének szabályozása és ezáltal nevelésének elősegítése, biztosítása. Fontos előírás, hogy az utasítások körében nem lehet a fiatalkorú számára olyat előírni, amelynek teljesítése tőle nem elvárható. A jogszabályhely példálózó jelleggel nevesíti azon utasításokat, amit a bíró a terhelt részére előírhat. Ilyen lehet például:

- utasítás arra nézve, hogy az illető, hol válassza meg tartózkodási helyét,
- utasítás arra nézve, hogy az illető a családjánál, vagy más otthonban lakjon,
- utasítás arra nézve, hogy a terhelt szakmai képzésen vegyen részt, avagy munkáltatónál jelentkezzen,
- utasítás arra, hogy az elkövető meghatározott munkafolyamatokat teljesítsen,
- utasítás arra nézve, hogy a terhelt meghatározott személy gondozását és felügyeletét vegye igénybe,
- utasítás arra vonatkozólag, hogy az illető fiatalkorú vegyen részt egy szociális tréningen,
- utasítás arra vonatkozóan, hogy a fiatalkorú a bűncselekmény sértettjével megegyezzen,¹⁰
- utasítás arra nézve, hogy meghatározott személyekkel kapcsolatot ne tartson, illetőleg, hogy szórakozóhelyeket ne látogasson,
- utasítás közlekedési tanfolyamon való részvételre.

⁹ A német bírónak lehetősége van arra, hogy a nevelési szabályok előírása körében utasítást adjon arra, az elkövető vegye igénybe a családsegítő, nevelési tanácsadó, a gyámhivatal stb. meghatározott szolgáltatását, ezt adott esetben konkrétan nevesítheti is.

¹⁰ A magyar jogban ennek megfelelő a közvetítői eljárás jogintézménye.

A nevelési szabály keretén belül a bírónak lehetősége van arra is, hogy a fiatalkorú gyámja, avagy törvényes képviselője beleegyezésével együtt előírja a terheltnek azt, vegyen részt egy szakértő/szakértő intézmény által vezetett gyógyító kezelésen, avagy vesse alá magát elvonó kúrának. Utóbbinál a jogszabály előírja, hogy amennyiben a fiatalkorú tizenhatodik életévét betöltötte, úgy ez az előírást csak a beleegyezésével együtt alkalmazható.

Azt, hogy az utasításokat mennyi ideig kell teljesíteni, a bíró írja elő, ennek időtartama a két évet nem haladhatja meg. Amennyiben a fiatalkorú számára azt írták elő, hogy meghatározott személy felügyelete és gondozása alá helyezze magát, úgy ennek ideje egy évnél nem lehet több; ha szociális tréningen kell részt vennie, ennek időtartama a hat hónapot nem haladhatja meg. Fontos előírás, hogy az utasítások teljesítése közben a bírónak lehetősége van az előírások megváltoztatására, illetőleg arra is, hogy mentesítse a fiatalkorút azok teljesítése alól a határidő lejárta előtt, amennyiben ennek nevelési szempontból megalapozott indoka merül fel. Ha a fiatalkorú az utasításokat neki fel róhatóan nem teljesíti, úgy vele szemben elzárás (*Jugendarrest- Ungehorsamsarrest*) rendelhető el, ennek feltétele azonban az, hogy őt az ilyen magatartásának következményeiről korábban tájékoztatták. Az ekképpen elrendelt elzárás időtartama a 4 hetet nem lépheti túl, a bírónak ugyanakkor lehetősége van arra, hogy az elzárás végrehajtásától eltekintsen, amennyiben annak elrendelése után a fiatalkorú az utasításokat teljesíti.

A gyámügyi hivatal meghallgatását követően a bíró rendelkezhet úgy is, hogy ha és amennyiben a Szociális törvény VIII. kötetében nevesített feltételek fennállnak, úgy a fiatalkorú *nevelési segítséget vegyen igénybe*, ez pedig vagy az oktatási, támogatási intézkedések formájában valósul meg (Szociális törvény VIII. kötet 30. §), avagy azáltal, hogy a fiatalkorú egy zárt nevelési otthon gondozását veszi igénybe (Szociális törvény VIII. kötet 34. §).

b.) fegyelmi intézkedések, eszközök (*Zuchtmittel*)

A JGG 13. § (1) bekezdésének értelmében a bíró a bűncselekményt fegyelmező intézkedéssel bünteti, amennyiben fiatalkorúak büntetésének kiszabása nem szükséges, a fiatalkorúnak mégis nyomatékosan a tudomására kell hozni azt, hogy az általa elkövetett jogsértésért felelősséggel

tartozik. A fegyelmező intézkedéshez tartozik a figyelmeztetés, a kötelezettségek előírása, valamint az elzárás.

A figyelmeztetés (Die Verwarnung)

A Jugendgerichtsgesetz 14. §-a szerint a figyelmeztetés által a bíró nyomatékosan tudatosítja a fiatakorúban tettének jogsértő voltát.

A kötelezettségek (Auflagen)

A jogszabály 15. §-a alapján a bíró a fiatakorúnak kötelezettségként előírhatja azt, hogy

- erejének megfelelően gondoskodjon a cselekményével okozott kár megtérítéséről,
- személyesen kérjen bocsánatot a sértettől,
- munkát végezzen, vagy
- meghatározott pénzüsszeget fizessen egy közhasznú szervezet részére.

A kötelezettségek előírásánál itt is figyelni kell arra, hogy azokat az adott terhelt ténylegesen teljesíteni is tudja. A törvény értelmében a bíró pénz fizetését csak akkor írhatja elő, ha a fiatakorú egy enyhe bűncselekményt követett el és feltehető, hogy a pénzt saját forrásból fizeti meg, vagy pedig akkor, ha bűncselekmény elkövetése útján szerzett, vagy azért kapott pénzt a fiatakorútól meg kellene vonni.

A bírónak lehetősége van arra, hogy a kötelezettségeket megváltoztassa, avagy teljesítésüktől teljesen vagy részben eltekintsen, ha ennek nevelési szempontból fontos oka van. Amennyiben a fiatakorúnak felróhatóan a kötelezettségek teljesítésére nem kerül sor, vele szemben elzárás (*Jugendarrest- Ungehorsamsarrest*) rendelhető el, melynek végrehajtása után a bíró a kötelezettség teljesítésétől a továbbiakban teljesen, avagy részben eltekinthet.

Elzárás (Jugendarrest)

A fegyelmező intézkedések, eszközök ezen kategóriája a tanulmány második felében részletesen kifejtésre kerül.

c.) A fiatalkorúak büntetése (*Die Jugendstrafe*)

A JGG 17. §-a alapján a fiatalkorúak büntetése nem más, mint szabadságvesztés, amit egy erre rendszeresített intézményben hajtanak végre. A bíró a fiatalkorúak büntetését akkor alkalmazza, ha a fiatalkorú káros, ártalmas hajlamai miatt – amelyek az általa elkövetett bűncselekményben is fellelhetőek – a nevelési szabályok, illetőleg a fegyelmező intézkedések a nevelés szempontjából már nem kielégítőek, avagy a büntetés alkalmazása az elkövetett cselekmény tárgyi súlya alapján szükséges és indokolt. Figyelemmel arra, hogy a nevelési szándék a jogszabály és a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések egészén keresztül húzódik, a fiatalkorúak büntetésénél is fontos előírás az, miszerint azt akképpen kell kiszabni, hogy a szükséges nevelési ráhatás, beavatkozás lehetséges legyen. A büntetés minimális tartama hat hónap, maximuma pedig öt év. Amennyiben olyan büntetről van szó, amire az általános büntetőjog szerinti büntetési felső tétel a tíz évet meghaladja, úgy fiatalkorúak esetében a maximálisan kiszabható büntetés tartama tíz év. Egyébiránt a büntetési tételek a fiatalkorúak által elkövetett cselekményeknél nem mérvadóak.

Az egy évnél nem hosszabb tartamú fiatalkorúak büntetésének végrehajtása próbaidőre felfüggeszthető, amennyiben azzal lehet számolni, hogy a fiatalkorú számára az elítélés önmagában elégséges figyelmeztetés, figyelemfelhívás volt, és a büntetés végrehajtása nélkül elérhetőek a próbaidő alatt azon nevelési, büntetési célok, amelyek az elkövető jövőbeni jogkövető magatartását biztosítják. A felfüggesztésről való döntés során a bíró a fiatalkorú személyiségét, előéletét, az elkövetés után tanúsított magatartását, az életkörülményeit, illetőleg magát a cselekményt vizsgálja, továbbá azt is, hogy ezen intézkedéstől a fiatalkorú esetében milyen hatás várható. A jogszabály legutóbbi módosítása lehetővé tette a büntetés végrehajtásának felfüggesztését akkor is, ha a már említett célok azáltal látszanak megvalósulni, hogy a felfüggesztett büntetés mellett a fiatalkorú elzárására is sor kerül.¹¹

A törvény értelmében kivételes esetben a bíróság a két évet meg nem haladó szabadságvesztés végrehajtását is felfüggesztheti próbaidőre, ha és amennyiben a büntetés végrehajtása a fiatalkorú nevelését, fejlődését nem szolgálja. A felfüggesztés csak a kiszabott szabadságvesztés egészére vonatkozhat, nincs helye annak részbeni felfüggesztésére, és ennek alkalmazására akkor is sor kerülhet, ha a bíróság előzetes fogvatartás, avagy más szabadságelvonással járó intézkedés

¹¹ Ez az új jogintézmény az úgynevezett *Warnschussarrest*, amelyet a JGG 16a. §-a szabályoz.

beszámítását írja elő a büntetésbe.

A próbaidő tartamát a bíró határozza meg, ez három évnél nem lehet több, két évnél viszont nem lehet kevesebb. A próbaidő a büntetés felfüggesztéséről szóló rendelkezés jogerejétől kezdve számít, ezt utólag egy évre lehet mérsékelni, avagy tartamát négy évig lehet meghosszabbítani. Amennyiben azonban az egy évet meghaladó, de két évet meg nem haladó szabadságvesztés felfüggesztésére kerül sor, úgy a próbaidőt nem lehet két év alá csökkenteni.

A jogszabály 23. §-a alapján a bírónak nevelési jelleggel utasításokat (*Weisungen*) és kötelezettségeket (*Auflagen*) kell előírnia a próbaidő tartamára a fiatalok számára, hogy az életvezetését ezáltal befolyásolja. Amennyiben a fiatalok önként ajánlkozik olyan tevékenységre, ami az általa elkövetett jogsértésért elégtételt jelent, avagy ilyen jellegű tevékenység végzésére ígéretet tesz, úgy a bíró átmenetileg eltekinthet attól, hogy utasításokat és kötelezettségeket írjon elő ha az várható, hogy a fiatalok az általa vállaltaknak eleget tesz.

Előírás a német anyagi jogban az, hogy a bíróság a fiatalok a próbaidő tartamára, de legfeljebb két év időtartamra pártfogó felügyelete alá helyezi, ugyanakkor a bíró dönthet úgy is, hogy a pártfogó felügyelet tartamát megváltoztatja, avagy a felügyeletet megszünteti annak lejárta előtt. Dönthet azonban úgy is, hogy megújítja a pártfogást, ez utóbbi esetben pedig annak maximális tartama a két évet meghaladhatja. A pártfogónak gondoskodóan és segítőkészen kell a fiatalok mellett állnia és a bíróval együtt örökdi a felett, hogy az elítélt teljesítse a kötelezettségeket, utasításokat, betartsa ígéreteit, illetőleg eleget tegyen az önkéntes vállalásának. A pártfogó mindezen túl a fiatalok nevelését kell, hogy előmozdítsa és e körben a gyámmal, a törvényes képviselővel messzemenőig együtt kell működni.

A JGG 26. §-ának rendelkezése szerint a bíróság megszünteti a felfüggesztést és a büntetés végrehajtását rendeli el, ha

- a fiatalok a próbaidő alatt újabb bűncselekményt követett el és ezáltal bebizonyosodik, hogy az az elvárás, ami miatt a büntetés-végrehajtását felfüggesztették, nem teljesülhet;
- az előírt utasításokat durván és súlyosan megsérti, avagy magát a pártfogó felügyelete és vezetése alól önkényesen kivonja és ezáltal arra enged következtetni, hogy esetlegesen újabb büntényt követne el;

- a kötelezettségeit súlyosan és durván megszegi, nem teljesíti.

Mindezen eseteknél is azonban lehetőség van arra, hogy a felfüggesztés megszüntetésétől és a végrehajtás elrendelésétől a bíróság eltekintsen, ha elegendőnek ítéli további kötelezettségek és utasítások előírását, a pártfogó felügyelet időtartamának négy évre történő hosszabbítását, avagy újabb pártfogó felügyelet előírását a felfüggesztés időtartamára.

A hazai szabályozástól eltérően a fiatalkorúakra vonatkozó büntető rendelkezésekről szóló jogszabály VI. fejezete lehetővé feljogosítja a bírót arra is, hogy a fiatalkorúak büntetésének kiszabását próbaidőre elhalassza. A 27. § alapján abban az esetben, ha a bizonyítási eljárás során nem lehetett kellő bizonyossággal megállapítani azt, hogy a bűncselekmény elkövetésében a fiatalkorú káros, ártalmas hajlama kellőképpen szerepet játszott olyannyira, hogy fiatalkorúak büntetését kelljen kiszabni, a bíró megállapítja a fiatalkorú bűnösségét, de a büntetés kiszabását egy általa meghatározott próbaidő erejéig elhalasztja. Ez a próbaidő a két évet nem haladhatja meg, egy évnél viszont nem is lehet kevesebb. A próbaidő a bűnösséget megállapító ítélet jogerőre emelkedésének napjával indul, azt utólag egy évre lehet redukálni, avagy lejáratá előtt két évre lehet hosszabbítani. A fiatalkorút a próbaidő tartalma alatt pártfogó felügyeletére és vezetésére bízzák, éppen ezért a fentebb említettek ebben az esetben is irányadóak. Amennyiben a fiatalkorú próbaidő alatt tanúsított rossz magaviselete miatt kiderül az, hogy a bűncselekmény elkövetésében a káros hajlamai megfelelő módon közreműködtek ahhoz, hogy szabadságvesztés alkalmazása legyen vele szemben indokolt, úgy a bíróság a bűnösség megállapításának időpontjában irányadó körülmények figyelembevételével mellett kiszabja a fiatalkorúak büntetését.

III. A *Jugendarrest* - fiatalkorúak elzárása

III.1. A *Jugendarrest* fogalma, helye a JGG szankciórendszerében

A fiatalkorúak német büntető anyagi jogában a *Jugendarrest*, azaz a fiatalkorúak elzárása egy rövid tartamú szabadságmegvonással járó jogkövetkezmény, ami 2 nap és 4 hét közötti időtartamban rendelhető el. Az elzárás a figyelmeztetés és a kötelezettségek előírása mellett a JGG-ben nevesített harmadik fegyelmező intézkedés (*Zuchtmittel*). Alkalmazására akkor kerül sor, amikor a

fiatalkorúak büntetésének kiszabása még nem indokolt, a fiatalkorúnak mégis nyomatékosan a tudomására kell hozni azt, hogy általa elkövetett jogsértésért felelősséggel tartozik. A fiatalkorúak büntetésével ellentétben az elzárásnak is, mint minden fegyelmező intézkedésnek pedagógiai jelentősége is van és nem csupán az elkövetett bűncselekmény miatti megtorlást, büntetést testesíti meg, noha kétségtelen, hogy a közvélemény számára az elzárás nem más, mint a bűncselekményre adott szabadságelvonó válaszreakció, mégis ennek a joghátránynak alkalmasnak kell lennie arra is, hogy az elkövető nevelését is elősegítse. Mivel nem büntetésről van szó, az elzárás nem kerül bele az elkövető erkölcsi bizonyítványába, így elrendelése esetén a terhelt változatlanul büntetlen előéletűnek minősül. A nevelési szabályoktól az különbözteti meg az elzárást, hogy a többi fegyelmező intézkedéshez hasonlóan elsődleges nevelési eszközként az elkövető dorgálását tartja szem előtt. Ennek a kettősségnek megfelelően a Jugendarrest egyrészt magában foglalja a büntetés jelleget, másrészt a nevelési elvet követve az elkövető helyes irányba történő terelését is célul tűzte ki.

A JGG szankciórendszerét vizsgálva kijelenthető, hogy a fegyelmező intézkedések (köztük a fiatalkorúak elzárása) a nevelési szabályok és a fiatalkorúak büntetése közé ékelődik be, ami a szankció súlyosságát illeti. Az elzárás a fegyelmező intézkedések legsúlyosabb fajtása, amely magában egyesíti a nevelést, illetve a büntetést is és emiatt számos problémát vet fel az alkalmazása.

A törvény 5. §-a a szankciók prioritását tekintve sorrendet állít fel, amely egyrészt a fokozatosság elvét, másrészt az arányosságot és a szubszidiaritást is magában hordozza. Ennek megfelelően a fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben elsősorban nevelési szabályokat kell alkalmazni, ezek elégtelensége esetén a fegyelmező intézkedésekre kerül sor, végső esetben pedig az elkövetőt a fiatalkorúak büntetésére, szabadságvesztésre ítélik.¹²

A fiatalkorú bűnelkövető életében a törvényalkotói szándék szerint az elzárás egy rövid tartamú beavatkozást jelent, amely során a fiatal saját magával konfrontálódik az általa elkövetett jogsértés

¹² A JGG 5. §-a által felállított sorrend a részletszabályok ismeretében mégis következetlennek tűnhet, hiszen a figyelmeztetés, mint fegyelmező intézkedés alkalmazása kevésbé szigorú szankciót jelent, mint például a nevelési szabályok között található nevelési segítség kötelező igénybevételére vonatkozó kötelezés, amennyiben ez utóbbit zárt nevelési keretek között kell végrehajtani, hiszen ebben az esetben a fiatalkorú szabadságának elvonásáról van szó ténylegesen, melyet az érintett nyilvánvalóan súlyosabb beavatkozásként él meg, mint a korábban nevesített figyelmeztetést. - Kock, Kahtarina: *Warnschussarrest : eine geeignete Sanktion? Zur Zweckmäßigkeit von Jugendarrest neben Jugendstrafe in Bezug zur Bekämpfung von Jugendkriminalität*, Hamburg, 2014. <http://edoc.sub.uni-hamburg.de/haw/volltexte/2014/2232> (2015.04.30.) 20.o.

kapcsán, és ez a beavatkozás segít neki abban, hogy a későbbiek során egyrészt norma-konform életet éljen, másrészt a bűnelkövetést elősegítő körülményeket megszüntesse maga körül. A rövid távú szabadságmegvonás emlékeztetőül kell hogy szolgáljon, egyben segítséget nyújt a fiatalnak abban, hogy megtanulja: a deviáns és a törvény által szankcionálni rendelt cselekedetei nem maradnak következmények nélkül, a felelősséget minden esetben vállalnia kell. Jogilag nézve az elzárásnak a fiataikorúak büntetésétől eltérő jellege van, de a szabadságelvonás miatt utóbbi jellemzőit mégis magán hordja, pedagógiai hatástalansága miatt pedig több mint egy fél évszázada viták középpontjában áll.

III.2. A Jugendarrest története

A fiataikorúak elzárása 1940. október hó 04. napján rendelet útján került be a fiataikorúak büntetőjogába és éppen ezért kezdetektől fogva úgy tekintettek rá, mint a nemzetiszocialista jogrend vívmányára, noha elmélete már jóval korábban megjelent a jogi gondolkodásban. A *Jugendarrest* történetét vizsgálva három szakaszt különböztethetünk meg, ezek pedig:

- pedagógiai reformgondolatok a Harmadik Birodalom előtt
- a fiataikorúak elzárásának bevezetése és fejlődése a nemzeti szocializmus időszaka alatt
- továbbfejlődés 1945-től napjainkig

a) A reformtörekvések keretein belül már a XX. század elején megjelentek azon pedagógiai gondolatok, amelyek felvetették egy, az elzáráshoz hasonló intézkedés bevezetését. Friedrich Wilhelm Foerster már 1911-ben papírra vetette a „Büntetés és bűnhődés” című könyvében az alábbi gondolatot: *„Miért nem lehet fiatalok számára úgynevezett Jugendarrest intézeteket létrehozni, melyekben komoly munkaterápia folyik és amely még nem jelentene büntetett előéletet, de mégis több lenne egy egyszerű figyelmeztetésnél, vagy kényszernevelésnél és igenis komoly büntetésnek számítana?”*¹³

Foerster kijelentése volt elsősorban az oka annak, hogy a *Jugendarrest*-et témaként felvetették az 1871-1923 között a fiataikorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályozás témakörében rendezett reformprogramon, ám az 1923-ban hatályba lépő első fiataikorúakra vonatkozó

¹³ Foerster, Friedrich Wilhelm: *Schuld und Sühne. Grundfragen des Verbrecherproblems und der Jugendfürsorge*. Trier, Paulinus-Verlag, 1961, 43.o.

büntetőrendelkezéseket tartalmazó törvényben még nem kapott helyet. A későbbiek során egyre többen szorgalmazták az elzárás jogintézményének bevezetését, melynek eredményeképpen 1933-ban a Birodalmi Ifjúsági Vezetés és a Birodalmi Igazságügyi Minisztérium felkarolta ezt a gondolatot, némiképpen megváltoztatva annak tartalmát, hiszen amíg Foerster olyan büntetésnek tartotta az elzárást, ami az elkövető „észhezterítésére” szolgál, addig a Birodalmi Igazságügyi Minisztérium úgy tekintett a *Jugendarrest*-re, mint egy sokk-terápiára, ami az elkövető bűnhődését segíti elő. Utóbbi gondolat egyébiránt az elzárás eltörléséért, illetőleg gyökeres megreformálásáért harcba szálló reformerek argumentációjában a mai napig is érvként elhangzik.¹⁴

b) A fiatalkorúak elzárását 1940 októberében vezette be egy rendelet a Harmadik Birodalom idején, majd egy 1940 novemberében elfogadott másik rendelet az elzárást fegyelmező intézkedésként írta le, ami nem minősül büntetésnek. A Birodalmi Igazságügyi Minisztérium a rendelethez kiadott indoklásában arra hivatkozott, hogy a fiatalkorúak elzárása nem más, mint az állam adekvát és személyre szabott reakciója a fiatalkorúak által elkövetett jogsértés kapcsán. A fiatalkorúak számára ennek figyelmeztetésül kell szolgálnia, nehogy a bűnözés útjára lépjenek. Ennek megfelelően a szankció fel kell rázza, és arra kell, hogy ösztökélje őket, a rendes, norma-konform útra térjenek vissza, mindezt pedig úgy kell tennie, hogy a büntetés káros hatásait ne hordozza magában.

Eisenhardt szerint két oka volt annak, hogy a nemzetiszocialisták bevezették a fiatalkorúak elzárását, nevezetesen: „Az elzárásnak a rövid tartamú szabadságvesztést és a pénzbüntetést kellett helyettesítenie, emellett további cél volt a kriminalizáció megszüntetése.”; illetve „A fiatalkorúak elzárásának a Hitlerjugend tagjait kellett fegyelmeznie. Az állami ifjúsági szervezet tagjait annak idején esküdt társaságnak ábrázolták és dicsőség volt ehhez a társasághoz tartozni. Az elzárás kiszabásával a fiatalkorú kizárta magát ebből az erkölcsi közezből és oda csak akkor vették vissza, ha az elzárás véget ért.”¹⁵

A fiatalkorúak elzárását az 1943-ban elfogadott Birodalmi Jugendgerichtsgesetz is tartalmazta,

¹⁴ Eisenhardt, Thilo: *Der Jugendarrest. Eine Chance der Kriminalprävention*. Frankfurt a.M., Peter Lang, 2010, 11. A továbbiakban: Eisenhardt 2010, 32.o.

¹⁵ Eisenhardt 2010, 12. o.

amely úgy írta le azt, mint egy nagy jelentőségű fegyelmi intézkedést, a nemzetiszocialista fiatalok büntetőjog vívmányát. Az elképzelések szerint elzárással volt büntetendő az a fiatalok is, aki munkakötelezettségeit nem teljesítette. A gyakorlatban főleg „jól nevelt” fiatalokkal szemben alkalmazták, akik egy megrontó személy hatása alatt állva, tipikusan éretlen és a fiatalokra jellemző jogsértéseket követtek el. Christian Pfeiffer az erre az időszakra vonatkozó irodalmat tanulmányozva a „jól nevelt” kategóriát az alábbiak szerint foglalta össze: *„Fiatalok elzárására nem voltak alkalmasak a reménytelennek ítélt bűnözők, akik fiatalok ellenére a bűnözésben már gyökeret eresztettek, avagy azt mint örökölt tulajdonságot hordozzák, továbbá azok a fiatalok, akik akaratgyengeségük és a negatív befolyásolhatóságuk miatt veszélyeztetettek, valamint a gyengeelméjűek és a szellemileg visszamaradtak.”*¹⁶

A nemzetiszocialisták az elzárást a büntetés-végrehajtás alternatívájaként akarták kiépíteni, ami azt jelentette, hogy ezek az intézmények börtönjellemzőket nem hordoztak volna magukon. A háború okozta szükség miatt azonban az első elzárás fogantatására szolgáló helyek korábbi börtönök helyén, illetve ezek épületrészeiben kerültek felállításra, a háború véget érte után pedig ezen intézményeket átépítették és úgy funkcionáltak, mint „kis” f. börtönök. Az elzárás az RJGG szerint nem büntetés volt, és elrettentésként szolgált a szigorú végrehajtási módja miatt. Az akkor hatályos jogszabályi előírás alapján a rövid tartamot igazságos szigoroknak kellett kompenzálnia.

c) Noha az elzárás megvalósult koncepciója a nemzeti szocialista időkből származik, mégis 1945 után változatlanul fennmaradt, a jogintézményt csupán a nemzetiszocialista gondolatoktól szabadították meg. A végrehajtás során alkalmazott szigor továbbra is jellemző volt, csak 1966-ban helyezte hatályon kívül az erre vonatkozó előírásokat az akkor életbe léptetett végrehajtási rendelet. Az 1953. augusztus hó 04. napján bevezetett *Jugendgerichtsgesetz* (JGG) - amely több változtatással a mai napig is hatályban van - változatlanul a fegyelmező intézkedések között tartja számon az elzárást, amely továbbra sem minősül büntetésnek. Ennek ellenére jelenleg is számos olyan intézet működik, amelyek felnőtt büntetés-végrehajtási intézetek részei, avagy közvetlenül ezek szomszédságában található meg, ezzel pedig mind az elzárásra ítéltékben, mind a közvéleményben azt erősítik, a *Jugendarrest* tulajdonképpen szabadságvesztés büntetés.

¹⁶ Pfeiffer, Christian: *Jugendarrest- für wen eigentlich?* In: Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform 1981, 28-52. o.

A Német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság az egyik előtte folyamatban volt ügyben kimondta, hogy a fiatalkorúak elzárása éppúgy magában hordozza a büntetés elemeit, mint a nevelési intézkedések jegyeit; az elzárás nem más, mint egy rövid idejű szabadságelvonás, aminek amellet, hogy vezeklő célja van, nevelési jellemzőket is magában hordoz. A nevelési cél elérése érdekében az elzárásnak egy rövid tartamú, ám mégis kemény beavatkozás útján meg kell szólítania a fiatalkorú lelkiismeretét, és el kell azt érni, hogy a végrehajtása a jövőre is kiható figyelmeztetés legyen. A büntetéssel ellentétben ugyanakkor az elzárás nem tartalmaz átfogó nevelési tervet, folyamatot, hanem éppen a rövid tartama és az egyszeri előfordulása által kell elérnie azt, a fiatalkorú továbbra is helyes úton járjon. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság szerint abban rejlik ugyanis az elzárás nevelési ereje, hogy az elkövetőben a lelkiismerete által tudatosítja azt, az általa elkövetett bűncselekményért felelősséget kell vállalnia. Ugyanakkor a legmagasabb bírói fórum kimondta azt is, hogy ez a fegyelmező intézkedés csak „jól nevelt” elkövetők esetén alkalmazhatóak, akik a jogsértést figyelmetlenségből, fiatalkorú erőfitogtatásból, túlzott bátorságból, kalandvágyból, avagy dacból követik el, továbbá ide sorolhatók az alkalmi elkövetők is, ezzel szemben a szellemileg visszamaradottak, az elkallódottak és a súlyosan kriminalizált fiatalkorúak esetében nem ez a megfelelő szankció.

A Legfelsőbb Bíróság döntését követően kikristályosodtak az elzárás céljai, melyeket a legutóbb 1990-ben megreformált JGG is tartalmaz.

III.3. A Jugendarrest célkitűzései, alkalmazási feltételei, klientúrája

3.1. Célkitűzések

Fegyelmező intézkedés alkalmazására a JGG 13. §-a értelmében akkor kerül sor, amikor a fiatalkorúnak nyomatékosan a tudomására kell hozni azt, hogy az általa elkövetett jogsértésért felelősséggel tartozik, emellett érvényesülnie kell a fiatalkorúak büntetőjogában megfogalmazott primer célnak, nevezetesen a bűnelkövetés megelőzésének és a visszaesés elkerülésének. A jogszabály 90. § (1) bekezdése tartalmazza, hogy ezen célokat a fiatalkorúak elzárása mennyiben valósítja meg, eszerint: *„Az elzárás végrehajtása során a fiatalkorú lelkiismeretét fel kell ébreszteni és az elkövetőben nyomatékosítani kell azt, hogy az általa elkövetett jogsértésért felelősséggel tartozik. Az elzárás végrehajtását éppen ezért a nevelés szem előtt tartásával kell*

véghez vinni, melynek segítenie kell a fiatalkorút abban, hogy legyőzze azon nehézségeit, amelyek a bűncselekmények elkövetésében szerepet játszottak.”¹⁷

Az elzárás végrehajtása során a fiatalkorúnak segítséget kell nyújtani ahhoz, hogy a saját belső értékeit megtalálja és tudatosuljon benne a társadalmi felelőssége, vagyis az, hogy az együttélési normák megszegésének milyen jogi és egyéb következményei vannak. A fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetéhez hasonló helyiségben való rövid idejű tartózkodás figyelmeztetésként is szolgál a fiatalkorúnak arra vonatkozóan, hogy a későbbiek során az újabb deviáns viselkedésnek milyen következményei lehetnek; ugyanakkor ennél a szabadságelvonással járó intézkedésnél ösztökélni is kell az elkövetőt arra, hogy az általa elkövetett cselekmény kapcsán elgondolkozzon és saját maga számára olyan korlátokat állítson fel, amelyek a jövőben az újabb bűnelkövetést meggátolják.

Mindezek alapján az elzárás által elérni kívánt célok a következők:

- a) elrettentés (a fiatalkorúak szabadságvesztésétől, amennyiben újabb bűncselekményt követ el - *Abschreckung*)
- b) észhez térés (az elkövetett cselekmény jogtalanságának felismerése - *Besinnung*) és
- c) nevelés (a jövőben jogkövető magatartásra - *Erziehung*)

A fent nevesített célok kapcsán azonban szükséges arra is rámutatni, hogy az egyik célkitűzés megvalósulása sokszor nem jár együtt a másik kettővel, illetőleg leginkább számos esetben összeegyeztethetetlenek egymással, mint ahogy arra számos kriminológiai tanulmány rámutat.

a) *Abschreckung* - elrettentés

A fegyelmező intézkedések alkalmazásakor lehetőség nyílik arra, hogy az ügynevezett negatív speciál prevenció is előtérbe lépjen az elrettentés által. A fiatalkorúak elzárása ebben az értelemben az elkövető számára világossá kell, hogy tegye azt, a következő állomás a fiatalkorúak szabadságvesztés-büntetése lesz, amit jóval hosszabb időn keresztül kell elviselnie egy büntetés-végrehajtási intézetben, amennyiben a deviáns, büntetendő cselekedetekkel nem hagy fel. Ez az

¹⁷ „JGG 90. § (1) Der Vollzug des Jugendarrestes soll das Ehrgefühl des Jugendlichen weckwn und ihm zum Bewusstsein bringen, dass er für das von ihm begangenen Unrecht einzustehen hat. Der Vollzug des Jugendarrestes soll erzieherisch gestaltet werden. Er soll dem Jugendlichen helfen, die Schwierigkeiten zu bewältigen, die zur Begehung der Straftat beigetragen haben.”

ún. „Short sharp shock” ideológia, amely a szankció rövid, ám szigorú, sokkoló hatásában látja annak erényét. A kriminológiai tanulmányok egész sora kérdőjelezi meg azonban azt, hogy az elrettentésnek egyáltalán van-e preventív hatása és egyáltalán hasznos-e a fiatalkorú norma-konform magtartásra való nevelése tükrében.

b) *Besinnung* - „észhezterítés”

Az észhezterítés önmagában nehezen értelmezhető, hiszen szoros összefüggésben van az elrettentéssel, melynek hatására a fiatalkorú magába száll, tettéről és annak következményeiről kezd gondolkodni, mely folyamat végén belátja tetteinek következményeit és azt, ezért egyedül ő tartozik felelősséggel.

c) *Erziehung* - nevelés

A fiatalkorúakra vonatkozó büntető rendelkezésekről szóló jogszabály 2. § (1) bekezdésének második mondata alapján a fiatalkorúak jövőbeni jogkövető magatartását elsősorban nevelési eszközökkel kell elérni, ennek megfelelően rögzíti a későbbiek során a 90. § (1) bekezdésének második mondata is azt, hogy az elzárás végrehajtása során a nevelési szempontokat kell messzemenőig figyelembe venni, ezáltal pedig a nevelési hiányosságokkal küzdő elkövetők esetében is alkalmazható az elzárás, mint fegyelmező intézkedés.

A célkitűzések kapcsán szükséges azt is megemlíteni, hogy az eredeti koncepció az elzárás kapcsán az volt, hogy ez az intézkedés nem más, mint szankció általi nevelés, amely a hosszabb szabadságelvonással járó negatív hatásokat nem foglalja magában.

3.2. Alkalmazási feltételek, klientúra

A *Jugendarrest* alkalmazásának alapfeltételét a JGG 5. §-a rögzíti, melynek értelmében bűncselekmény elkövetése esetén lehet nevelési szabályokat alkalmazni, ha pedig ezek nem elégségesek úgy a fegyelmező intézkedéshez, illetőleg a fiatalkorúak büntetéséhez kell nyúlni. A hivatkozott jogszabályhely alapján tehát elsődlegesen egy tényállásszerű, jogellenes és bűnös cselekmény szükséges ahhoz, hogy az elzárás alkalmazására sor kerüljön, amelyhez szükséges az is, hogy a fiatalkorút az általa elkövetett tettért felelősségre lehessen vonni, vagyis rendelkezzen

ehhez szükséges belátási képességgel. A joghátrány alkalmazása során az említettek mellett mindig figyelembe kell venni a szubszidiaritás alaptézisét, a szankcióval elérni kívánt célt, illetőleg figyelemmel kell lenni az arányosságra és a fokozatosságra egyaránt. Ennek megfelelően azt a jogkövetkezményt kell alkalmazni és csak annyi ideig, amely a jövőbeni bűn nélküli élethez szükségeltetik.¹⁸

A jogalkotói szándék szerint bagatell, csekély súlyú deliktumok esetén nem szükséges az elzárás alkalmazása, ugyanakkor súlyos bűncselekmények elkövetésekor ennek elrendelése már nem kielégítő. Olyan alkalomszerűen elkövetett jogsértések esetén indokolt az elzárás, amelyeknél szükségesnek látszik a fellépés a fiatalkorúnál kezdődő fejlődési károk és nevelési hiányosságokkal szemben, azonban az elzárásnak alkalmasnak kell lennie arra, hogy változást idézzen elő a terhelt magatartásában. Ennek ellenére megfigyelhető az, hogy a német bírúk az elzárást inkább súlyosabb bűncselekmények esetében alkalmazzák, 1993-ban például az összes tartós elzárás 40%-át súlyos testi sértés, rablás illetőleg a lopás minősített esetei miatt szabták ki, az elítélések további 40%-ára pedig könnyű testi sértés, enyhébben minősülő lopások, engedély nélküli vezetés és kábítószerrel visszaélés miatt került sor.

Az alkalmazási feltételek körében a törvény 87. §-a fontos előírást rögzít, ugyanis az elzárás végrehajtást felfüggeszteni nem lehetséges, hiszen ez a saját céljának mondana ellent. Az elzárás ismételt kiszabását a jogszabály nem zárja ki, de ennek kivételesen kellene csak előfordulnia, mégis gyakori, hogy fiatalkorú elkövetőt többször ítélnek egymás után elkövetett bűncselekmények miatt újfent elzárásra.

A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjog tettes orientált, ami azt jelenti, a joghátrány alkalmazása során a felnőttekre vonatkozó szabályokhoz képest az elkövető személyiségét jóval nagyobb részben kell értékelni, figyelembe venni. A Szövetségi Német Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint az elzárás azon fiatal személyekre alkalmazható, akiknél egy hosszabb tartamú intézeti nevelés (a gyermekvédelem keretén belül), avagy szabadságvesztés nem indokolt. Ezen személyek körébe pedig azok az elkövetők vonhatók, akik figyelmetlenségből, túlzott bátorságból, erőfitogtatásból, fiatalkori meggondolatlanságból, dacból, kalandvágyból vagy az önállóság hiánya miatt cselekednek. Ahhoz, hogy az elzárás el tudja érni a fiatalkorú elkövetőknél a célként kitűzött nevelési hatásokat

¹⁸ Brunner, Rudolf; Dölling, Dieter: *Jugendgerichtsgesetz, Kommentar*, Berlin/Bosten, Walter de Gruyter, 2011. 89.o.

szükséges az, hogy az elítélt megfelelő szellemi értettséggel rendelkezzen. A 14-15 évesek ilyen érettséggel nem bírnak, éppen azért ennél a korosztálynál kerülni kell az elzárást, ugyanakkor abban az esetben sem lehet ezt a szankciót alkalmazni, ha az ítélethirdetés időpontjában az elkövető már felnőttkorú, hiszen itt kimondottan egy fiatalkorúakra kielezett fegyelmező, nevelő intézkedésről van szó.

Alapvető követelmény, hogy maga a fiatalkorú elkövető is alkalmas legyen az elzárás végrehajtására, hiszen csak az ilyen személyek esetében kerülhet sor a kívánt célok elérésére. Amennyiben az elkövető a „keményebb” dolgokhoz már hozzászokott, úgy egy elzárástól nem fog megrettenni, éppen ezért fölösleges vele szemben ezt alkalmazni, csak úgy mint azoknál, akik nem fogékonyak a társadalom közös értékeire és életvitelükkel, magatartásukkal az együttélési normákkal durván szembe helyezkednek. Azoknál az elkövetőknél sem tudja elérni kívánt célját az elzárás, akiket korábban már ítétek erre a szankcióra, avagy korábban velük szemben büntetést szabtak ki, de azon fiatalkorúaknál sem indokolt elrendelni, akik korábban zárt intézeti keretekben nevelkedtek. Mivel az elzárást közösségben, csoportokra tagolva hajtják végre, így zárkózott, magának való fiataloknál, túlérzékeny, könnyen megbántódó fiataloknál, illetőleg szellemileg visszamaradottaknál szintén el kell tekinteni ettől a jogkövetkezménytől, hiszen a csoportfoglalkozások során hátrányos helyzetűnek és stigmatizáltnak érzékelik magukat. Nem ajánlott az elzárás elrendelése azon elkövetőknél sem, akik hosszabb tartamú nevelést igényelnek, hiszen az ő esetükben az elzárás - annak törvényben meghatározott rövid tartama miatt - eleve kudarcra lenne ítélve. Mindezek alapján „elzárásra alkalmasnak” azok a fiatalok minősülnek, akiket az intézkedés a benne foglalt lehetőségekkel meg tud szólítani. Az elzárásra alkalmas személyekkel szemben nem szükséges a végrehajtása során teljes szigorral eljárni ahhoz, hogy őket a további bűnelkövetéstől megóvják. A *Jugendarrest* témakörében végzett kutatások ugyanakkor azt igazolják, hogy nem elhanyagolható számban kerül sor ezen intézkedés alkalmazására olyan személyekkel szemben, akik „elzárás végrehajtására nem alkalmasok”, az ő esetükben a *Jugendarrest* eleve kudarcra van ítélve, hiszen ezek a fiatalkorúak korábban sem voltak abban a helyzetben, hogy a saját életüket, magatartásukat irányítsák, így ebben változást ez a szankció sem tud hozni.¹⁹

¹⁹ A korábban már említett „jól neveltek” kifejezést a nemzetiszocializmus időszakában kezdték alkalmazni először azon elkövetőkre, akiknél úgy gondolták, hogy a *Jugendarrest* a céljait elérheti. Ez a terminológia egészen 1994-ig fennmaradt,

III.4. A fiatalok elzárásának rendszere, fajtái

A JGG 16. §-a az elzárás három formáját nevesíti, a szabadidő megvonást, a rövid tartamú elzárást és a tartós elzárást. Emellett a törvény a 16a. §-ban lehetővé teszi azt is, hogy végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés mellett is alkalmazzon a bíró elzárást, ez az úgynevezett figyelmeztető elzárás (*Warhnschussarrest*); továbbá a jogszabály 11. § (3) bekezdése, illetőleg a 15. § (3) bekezdése értelmében akkor is elzárás kerül alkalmazásra a fiatalok elkövetőivel szemben, ha az elrendelt utasításokat, előírt kötelezettségeket önhibájából nem teljesíti, ez az úgynevezett engedetlenségi elzárás (*Ungehorsamsarrest*).

A fent nevesített elzárások közül a szabadidő megvonás, a rövid tartamú elzárás, a tartós elzárás és a figyelmeztető elzárás elrendelésére ítéletben kerül sor mindig, ezért is nevezik őket ítéleti elzárásnak (*Urteilsarrest*), míg az engedetlenségi elzárást a bíró utólag, végzésben rendeli el. Egyébiránt az engedetlenségi elzárás és a figyelmeztető elzárás nem önálló elzárási formák, azokat vagy a szabadidő megvonás, vagy a rövid tartamú, illetőleg a tartós elzárás formájában rendelik el.

4.1. A szabadidő megvonás (*Freizeitarrrest*)

A törvény 16. § (2) bekezdése értelmében az elzárás ezen formája a fiatalok heti szabadidejére van kihatással, ami az erre vonatkozó iránymutatás alapján az adott heti munkavégzés befejezésétől a következő heti munkavégzés kezdetéig tart, időtartama a 48 órát nem lépheti túl. Amennyiben az elzárás végrehajtására megjelölt időpontban az elítéltnak munkahelyi, avagy iskolai elfoglaltsága van, úgy a végrehajtást egy későbbi időpontra kell áthelyezni. A végrehajtásra vonatkozó egyes részletkérdéseket az 1976. november hó 30.-án hatályba lépett végrehajtási rendelet tartalmazza, e szerint a szabadidő megvonás szombat reggel 8 órától, illetőleg - amennyiben szombat délelőtt a fiataloknak munkahelyi, avagy iskolai elfoglaltsága van - 15 órától hétfő reggel 7 óráig tart. A tartós elzárással szemben a szabadidő megvonásnak nincsenek negatív hatásai az elítélt tanulmányi, avagy munkahelyi viszonyaira, hiszen a végrehajtás nem az ezeket érintő időben történik, éppen ezért a legtöbb esetben a munkaadó, illetőleg az iskola semmit nem észlel abból, hogy az illető személy elzárást töltött. A szabadidő megvonás a pedagógiai célját csak

ez után kezdték az elkövetőket „elzárásra alkalmas” és „elzárásra nem alkalmas” kategóriákba sorolni.

akkor tudja betölteni, hogyha ezt a fiatalokú ténylegesen szankcióként éli meg, nem pedig úgy, mint lehetőséget arra, hogy kipihenje, kialudja magát. A végrehajtási rendelet évégett megfelelő szigort és komolyságot ír elő a fogatosítás során. 1997-ben a szabadidő megvonás 42,8%-al a 2. leggyakrabban alkalmazott elzársi forma volt.

4.2. A rövid tartamú elzárs (Kurzarrest)

A törvény 16. §-ának (3) bekezdése értelmében a rövid tartamú elzárs a szabadidő megvonást helyettesítő jogkövetkezmény és éppen ezért önálló alappal nem bír. Alkalmazására akkor kerül sor, amikor a szabadidő megvonás nevelési okokból már nem célravezető, vagy egyáltalán szóba sem kerülhet. A szabadidő megvonás „átváltoztatására” azonban csak akkor kerülhet sor, ha ez nem jár negatív következményekkel az elítélt munkahelyi, iskolai elfoglaltságaira. A jogszabály értelmében két nap időtartamú elzárs felel meg egy szabadidőnek, éppen ezért a rövid tartamú elzárs legfeljebb négy napig tarthat, hiszen a szabadidő megvonás maximális időtartam kettő szabadidő. Az elzárs ezen formája a bíró számára rugalmasságot tesz lehetővé, hiszen elrendelésére sor kerülhet szabadság, nyári szünet, illetőleg a munkanélküliség ideje alatt is.²⁰ 1997-ben az összes elrendelt elzársnak csak 6,2%-a került rövid tartamú elzársként végrehajtásra.

4.3. A tartós elzárs (Dauerarrest)

A tartós elzárs a törvény 16. § (4) bekezdése szerint egy héttől négy hétig tarthat, a tartam - melyet napokban és hetekben kell meghatározni - pedig egyrészt az elkövetett cselekmény tárgyi súlyától, a bűnösség fokától, illetőleg attól függ, hogy az elkövető mennyire kriminalizálódott. Mindamellet természetesen figyelembe kell venni az adott elzársát végrehajtó intézet lehetőségeit is, és azt is szem előtt kell tartani, hogy nem attól lesz hatékonyabb a végrehajtás, ha az elítélt hosszabb ideig tartózkodik az intézetben, hiszen bizonyos idő után az elzárs negatívan hat a fiatalokúakra. Az elzárs végrehajtásában tevékenykedő tapasztalt szakemberek álláspontja szerint az optimális nevelési idő az elzárs során 2-3 hét, ezután a hatékonyság csökken, hiszen a fiatalokú egyrészt hozzászokik az intézményhez, másrészt le is tompul vele szemben. Éppen ezen hatások miatt rendelkezik úgy a törvény 87. § (3) bekezdése, hogy a büntetés-végrehajtási bíróként eljáró

²⁰ Brunner, Rudolf; Dölling, Dieter: *Jugendgerichtsgesetz, Kommentar*, Berlin/Bosten, Walter de Gruyter, 2011. 91. o.

fk. bíró az elzárás végrehajtásától teljesen, avagy részben eltekinthet, amennyiben az ítélet meghozatalát követően olyan körülmények léptek fel, amelyek önmagukban vagy a már ismert körülményekkel együtt a végrehajtástól való elállást teszik indokolttá. 1997-ben az elrendelt elzárások 51%-át tette ki a tartós elzárás.

4.4. Az engedetlenségi elzárás (Ungehorsamsarrest)

Az engedetlenségi elzárás a fiatalkorúak elzárásának egy olyan különleges formája, ami nem sorolható a fegyelmező intézkedések (*Zuchtmittel*) közé. Alkalmazására akkor kerülhet sor, ha a fiatalkorú a számára előírt utasításokat és kötelezettségeket neki felróható módon nem tartja be, illetőleg ezeknek nem tesz eleget. Az elzárás általános szabályaihoz képest abban is különbözik, hogy nem ítéletben kerül sor az elrendelésére, hanem a fiatalkorúak bírója végzés útján írja elő ennek alkalmazását. Az engedetlenségi elzárás tehát nem az elkövetett bűncselekmény miatt kiszabott szankció, hanem az előírt kötelezettségek és utasítások nem, illetőleg csak részben való teljesítése miatti reakció. Az utasítások és kötelezettségek nem teljesítése esetén is ultima ratioként kell nyúlni az elzáráshoz, de magáról a jogintézményről lemondani nem lehet, hiszen ebben az esetben az ítéletben előírtak teljesítése a fiatalkorú elkövető saját belátásán múlna csupán.

Az 1923-as JGG még nem ismerte a nevelési szabályok kikényszerítésének eszközeit és az előírt kötelezettségek nem teljesítése esetén nem irányzott elő szankciót. Az akkori szabályozás abból indult ki, hogy a fiatalkorú számára előírt kötelezettségek kikényszerítése nem fér össze a törvény szellemével, és éppen ezért arra törekedett, hogy a terheltek önként teljesítsék mindazt, amit az ítéletben számukra előírtak. Ha erre még sem került sor, úgy a fiatalkorúak bírója csupán dorgálást tudott velük szemben alkalmazni, más eszköz nem állt rendelkezésére. A fiatalkorúak büntetőjogának kiegészítéséről és megreformálásáról szóló 1940-es büntetőjogi rendelkezés - ami a fiatalkorúak elzárását vezette be - szintén nem rendelkezett még az engedetlenségi elzárásról, ez csupán 1943-ban került bevezetésre a nevelési elvekre és az állami autoritásra hivatkozva. A jogszabályi indokolás tartalmazta azt, hogy ha és amennyiben az ítéletben előírtak megszegését nem követi válaszreakció, úgy a bíróság tekintélye csorbát szenvedhet, éppen ezért az elzárásnak ez a formája a fiatalkorúak engedetlenségére adott válasz. Az 1943-as jogszabály rendelkezéseit az

1953-ban bevezetett JGG is átvette, majd az 1974-ben történt módosítás az alkalmazásának körét tovább bővítette, amennyiben a pártfogó által előírt kötelezettségek és utasítások nem teljesítése esetén is alkalmazhatónak találta ezt a jogintézményt. A fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi rendelkezéseket tartalmazó törvény 1982-es, 1983-as és 1987-es módosításának koncepciója tartalmazta azt, hogy az engedetlenségi elzárást még inkább kiterjesszék, azonban a jogalkotó ezt nem támogatta, így az 1974-es módosítás után a jogintézmény változatlan formában található meg. A bűnüldözési statisztikákból nem lehet megbízható képet kapni arról, milyen gyakran kerül alkalmazásra az engedetlenségi elzárás, de egyes kutatások arra mutatnak rá, körülbelül minden harmadik elzárást a kötelezettségek és utasítások felróható nem teljesítése miatt alkalmazzák. Elrendelése esetén kitétel az, hogy a fiatalkorú neki felróható módon ne teljesítse, vagy csak részben teljesítse a jogerős ítéletben előírt utasításokat, kötelezettségeket, melynek jogkövetkezményeiről előzetesen kioktatásra került. Az engedetlenségi elzárás maximális időtartam négy hét lehet.

4.5. A figyelmeztető elzárás (Warnschussarrest)

A JGG 16a. §-ában szabályozott szankció két részből tevődik össze: egyrészt az egyik oldalon megtaláljuk az elzárást, míg a másik oldalon a fiatalkorúak büntetése áll, amelyet a bíróság végrehajtásában felfüggesztett. A jogalkotó 2012. szeptember 07-én fogadta el a fiatalkorúak bíróságának cselekvési lehetőségeinek bővítéséről szóló törvényt, amely beiktatta a JGG-be a 16a. §-t „fiatalkorúak elzárása a fiatalkorúak büntetése mellett” címszó alatt. A törvénymódosítás 2013. március 7-én lépett hatályba, és azóta is viták keresztüzében áll. Lényegét tekintve az elzárást összekapcsolja a felfüggesztett szabadságvesztéssel, illetőleg a büntetés kiszabásának elhalasztásával.

Az új szankcióforma bevezetése előtt is szükségesnek és ésszerűnek tartották a bírúk a figyelmeztető elzárás bevezetését amiatt, hogy a fiatalkorú a büntetés felfüggesztését ne érezze úgy, hogy ez nem más, mint egy másodosztályú felmentés, és a próbaidőt igen is vegye komolyan. A jogalkotói szándék szerint a felfüggesztett fiatalkorúak szabadságvesztése mellett alkalmazott elzárásnak nyomatékosítania kell a fiatalkorúban az általa elkövetett jogsértést, annak

következményeit, illetőleg azt, hogy mik a következményei a további bűnelkövetésnek.²¹ A felfüggesztett büntetés mellett egyébiránt kötelezettségek és utasítások is előírhatóak a jogszabály értelmében, viszont az elzárás alkalmazására ilyen esetekben is csak akkor kerülhet sor, ha más alternatív intézkedés nem jöhet számításba - az elzárás ultima ratio jellege, illetőleg az arányossági princípium minden esetben szigorú alkalmazási korlátot képez. Az elzárás ezen formájának alkalmazása arra is szolgál, hogy a több vádlottal szemben folyamatban lévő büntetőperek kapcsán született ítéletek megfeleljenek a belső arányosságnak és ne okozzon a terheltek között értetlenséget abban az esetben, ha például egy ügyben a tettes felfüggesztett szabadságvesztést kap, míg a részesi magatartás kifejtéséért felelősségre vont társa elzárásban részesül. További célja ennek a jogkövetkezménynek az, hogy az elítélt meghatározott időre kikerüljön abból az ártalmas közegből amiben leledzik és ezáltal a próbaidőre megfelelően fel tudjon készülni. Cél az is, hogy az elzárási intézményekben rejlő nevelési potenciál maximálisan ki legyen használva.

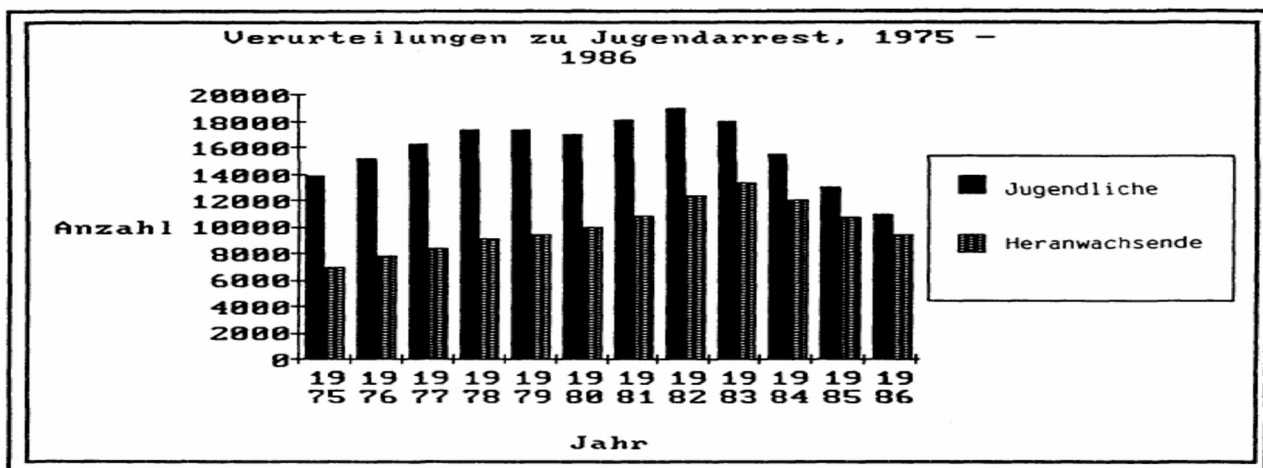
A 16a. § (2) bekezdésének értelmében az elzárás ezen formájának alkalmazása főszabályként nem ajánlott akkor, ha a fiatalkorút korábban már ítélték tartós elzárásra, avagy hosszabb időtartamot töltött előzetes letartóztatásban. További fontos előírás, hogy a figyelmeztető elzárás nem hajtható végre abban az esetben, ha az ítélet jogerőre emelkedésétől számítva 3 hónap már eltelt.

III.5. A Jugendarrest gyakorlati jelentősége, alkalmazási gyakorlata

1966-ban a jogerősen elítélt fiatalkorúak, illetőleg a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjog alapján jogerősen elítélt fiatal felnőttek egyharmada elzárásban részesült, az azonban megfigyelhető, hogy az alkalmazott elzárás évről évre csökkenő tendenciát mutat. Az elzárásra ítélték száma 1982-ben volt kiugróan magas, ezután azonban újfent csökkenés volt tapasztalható. 1985-ben összesen 23.990 fiatalkorút és fiatal felnőttet ítélték elzárásra, ami 23,7%-kal volt kevesebb, mint két évvel korábban, a visszaesés pedig különösen a fiatalkorúaknál figyelhető meg, hiszen az ő esetükben 40%-os visszaesés jelentkezik az 1982/83 és az 1985-ös statisztikai adat között. 1986-ban már csak 21.776 fiatalkorúval és fiatal felnőttel szemben alkalmaztak elzárást.

²¹

A *Warnschuss* szó szerint fordítva figyelmeztető lövést jelent, ennél fogva érthető meg az elzárás ezen formájának elnevezése: a német jogban is akkor minősülhet jogszerűnek a fegyverhasználat, amennyiben azt megelőzte többek között a figyelmeztető lövés, ennek analógiájára az elzárás ezen formája a későbbi esetleges komolyabb és szigorúbb következményekkel járó szankció alkalmazására hívja fel a fiatalkorú figyelmét.

A táblázat az 1975 és 1986 közötti időszakra vonatkozóan mutatja az elzárásra ítélt fiatalok (Jugendliche) és fiatal felnőttek (Heranwachsende) számát.²²

Megfigyelhető az is, hogy az alkalmazott fegyelmező intézkedések 56.6%-a kötelezettségek előírása, 27.9%-a figyelmeztetés és csak csupán 15,5%-a elzárás. Az 1990-es évektől kezdődően egészen napjainkig az elrendelt elzárások számának visszaesése rögzíthető, ennek oka egyrészt az alternatív szankciók kiépítése, másrészt az eljárások informális elintézése, melyeket civil szervezetek is aktívan támogatnak az utóbbi időben. A német bíróságok által elzárásra ítélték száma a 2010-es évektől kezdődően 18.000 és 14.000 között ingadozik.

11.2.4 Nach Jugendstrafrecht Verurteilte

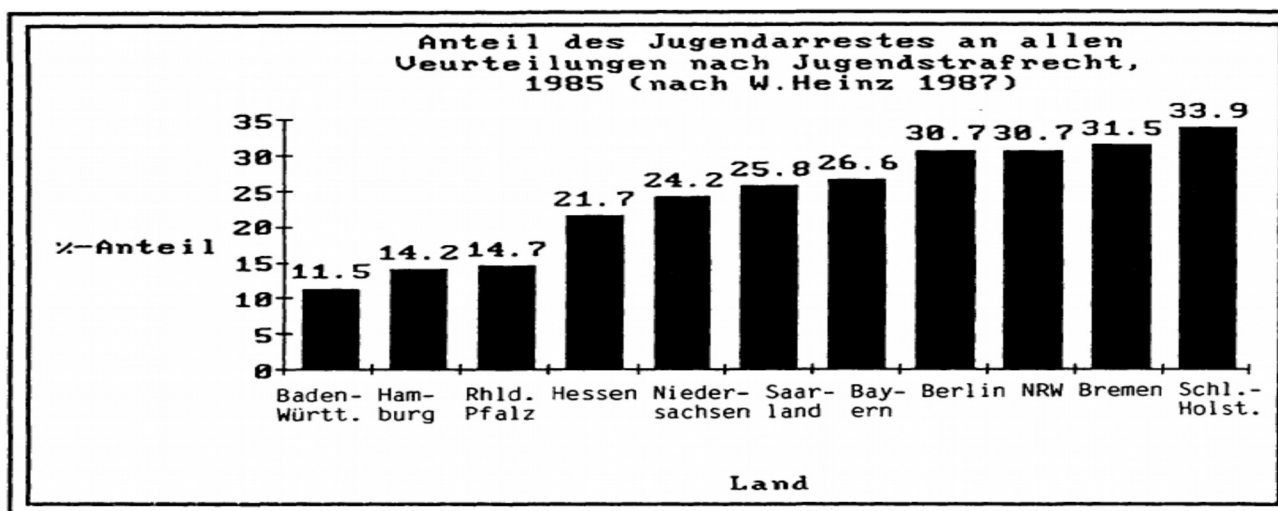
	Insgesamt	Verurteilt zu										
		Jugendstrafe					Zuchtmitteln				Erziehungsmaßnahmen	
		zusammen	darunter zur Bewährung ausgesetzt	6 Monate (Mindeststrafe) bis 1 Jahr	mehr als 1 Jahr	zusammen	Jugend-arrest	Auferlegung besonderer Pflichten	Ver-warnung nach §14 JGG	zusammen	darunter Erteilung von Weisungen	
Anzahl	%	Anzahl										
2010												
Jugendliche	55 388	5 801	66	3 168	2 633	63 462	11 200	34 066	17 316	18 293	18 098	
Heranwachsende	53 076	11 440	61	5 447	5 993	54 800	8 612	31 052	14 336	13 890	13 826	
2011												
Jugendliche	51 325	5 411	65	2 977	2 434	57 994	10 509	31 468	16 017	17 972	17 826	
Heranwachsende	50 850	10 757	60	5 122	5 635	52 130	8 565	29 827	13 738	14 065	14 011	
2012												
Jugendliche	44 984	4 761	64	2 534	2 227	49 978	8 914	27 013	14 051	16 563	16 428	
Heranwachsende	46 711	10 042	58	4 697	5 345	47 227	7 556	27 237	12 434	13 560	13 486	

A táblázat a 2010, 2011 és 2012-es évek statisztikai adatait rögzíti a fiatalok (Jugendliche) és fiatal felnőttek (Heranwachsende) számát a büntetőjogi szabályok alapján elítéltekre vonatkozóan, köztük tartalmazza az elzárások számait fiatalok (Jugendliche) és fiatal felnőttek (Heranwachsende) lebontva.²³

²² Feltes, 1988, 160. o.

²³ https://www.destatis.de/DE/Publikationen/StatistischesJahrbuch/Justiz.pdf?__blob=publicationFile (2015.05.04.)

Az elzárásra ítélt aránya az összes fiatalkorú, illetőleg fiatal felnőtt elítélt esetében tartományonként is rendkívül eltérő képet mutat:

A táblázat az egyes tartományokra vetítve mutatja meg azt, hogy a fiatalkorúak büntetőjoga szerint elítéltek hány százaléka részesült elzárásban 1985-ben²⁴

A fentiek alapján látható, ez az arány 11,5% (Baden-Württemberg) és 33,9% (Schleswig-Holstein) között ingadozik, ezek az arányok a mai napig sem sokat változtak, noha kijelenthető, hogy jelenleg Hamburgban alkalmaznak a legkevesebb, Bajorországban a legtöbb elzárást. Megfigyelhető továbbá az is - melyet empirikus tanulmányok támasztanak alá -, hogy összefüggés van a tartós elzárás (*Dauerarrest*), illetőleg a fiatalkorúak büntetése (*Jugendstrafe*) között, hiszen azon tartományokban, ahol magas elzárási arányokat találunk, ott a fiatalkorúak szabadságelvonással járó büntetése alacsony számot mutat és ez fordítva is kijelenthető.

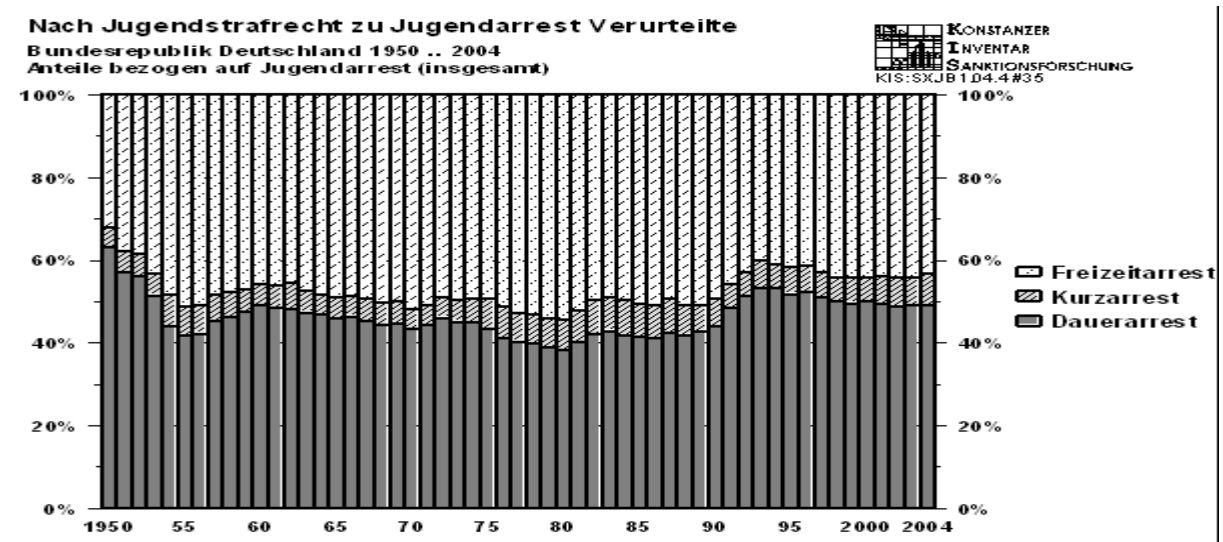
Az alábbi táblázat a 2013-as évre vonatkozóan rögzíti az egyes szövetségi tartományokban elrendelt elzárásokat, megbontva azt az elzárási fajták szerint.²⁵

²⁴ Feltes, 1988, 162.o.

²⁵ Statistisches Bundesamt Rechtspflege, Strafverfolgung 2013. Fachserie 10, Reihe 3, 2013, 334-335.o.

	Jugendarrest			Jugendarrest	
	zu- sammen	Dauer- arrest	Kurz- arrest	Freizeit- arrest	Jugend- arrest gem. § 18 a JGG
Deutschland	7 554	3 785	620	3 024	125
Baden-Württemberg	549	376	45	117	11
Bayern	2 012	871	296	811	34
Berlin	263	160	23	77	3
Brandenburg	78	37	3	36	2
Bremen	15	8	1	6	-
Hamburg	71	56	9	6	-
Hessen	402	239	12	150	1
Mecklenburg-Vorpommern	85	51	5	19	10
Niedersachsen	938	406	77	445	10
Nordrhein-Westfalen	2 166	963	105	1 064	34
Rheinland-Pfalz	312	224	19	57	12
Saarland	124	41	4	75	4
Sachsen	118	89	2	27	-
Sachsen-Anhalt	134	88	5	39	2
Schleswig-Holstein	153	94	12	46	1
Thüringen	134	82	2	49	1

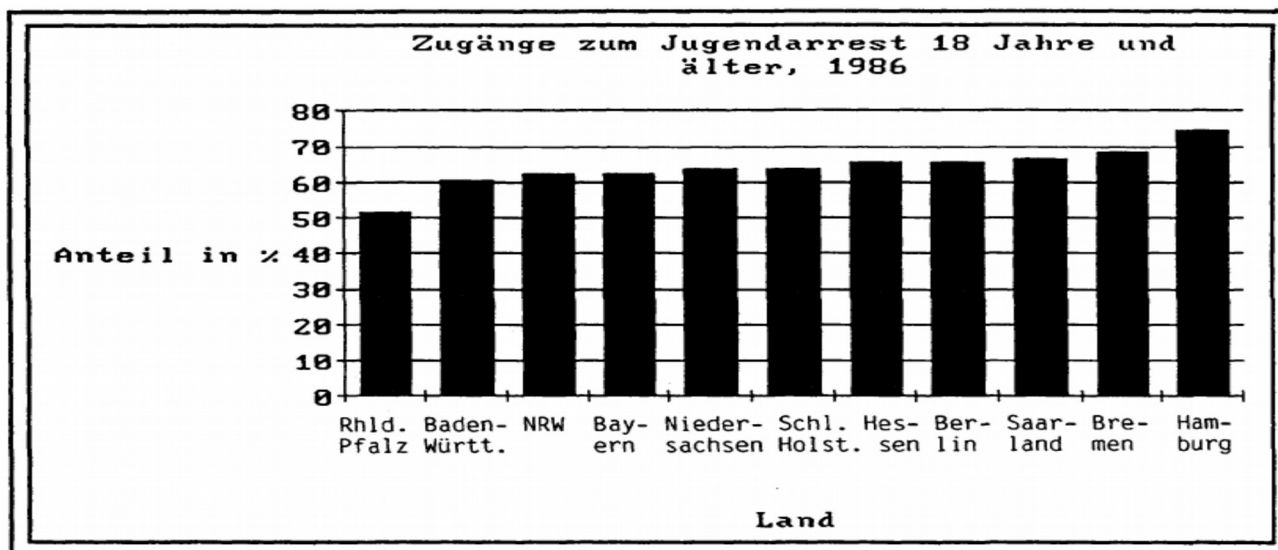
1998-ban az alkalmazott elzárások 44%-a szabadidő megvonás volt, 5,8%-a rövid tartamú elzárás, míg 50,2%-a tartós elzárás. Ezen statisztikai adat kapcsán feltűnő az, hogy a szabadságmegvonás aránya annak ellenére magas, hogy ennek csekély jelentőséget tulajdonítanak gyakorló jogászok a szankciórendszerben. Az arányok szövetségi szinten gyakorlatilag az 1980-as évek óta állandósultak, noha a tartományokban jelentős eltérések tapasztalhatóak.

A szabadidő megvonás, a rövid tartamú elzárás és a tartós elzárás aránya az összes kiszabott elzárás viszonylatában²⁶

²⁶ http://www.uni-konstanz.de/rtf/kis/sanks043.htm#_Toc142128891 (utolsó hozzáférés: 2015. 05.04.)

A statisztikai adatokból az is kiderül, hogy a fiatalkorúak elzárása tulajdonképpen fiatal felnőttek elzárásaként fogható fel. 1965-ben a fiatal felnőttek aránya 42,1% volt, ez az arány azonban 1988-ban már a 66%-ot érte el, a tizennégy és tizenöt évesek aránya pedig mindösszesen 6,3% volt, noha 1965-ben az még 17,4%-ot tett ki.

Az elzárással sújtott 18. életévét betöltött személyek aránya az egyes tartományokban 1986-ban²⁷

A korábbi évek adatait tartalmazó táblázatból is megállapítható, hogy szövetségi szinten majdnem az elzárásra ítélték kétharmada fiatal felnőtt, vagyis 18. életévét betöltött személy, ugyanakkor 16 év alattiak – akiről azt tartják, hogy az elzárás szempontjából ők a leginkább megszólítható korosztály – szinte már csak elvétve találhatók a végrehajtás keretein belül. Ez az arány lényegét tekintve a mai napig nem változott.

Németországi bírák által adott anonim válaszokból kiderül az is, hogy milyen célból alkalmazzák leginkább a fiatalkorúak elzárását. E szerint ezt a jogkövetkezményt általában a próbaidő alatt állók részére szabják ki, akikkel szemben az alternatív szankciók eredményre nem vezettek és újfent bűncselekményt követtek el; ugyanakkor a bírák nagy része az elzárást a fiatalkorúak büntetésének előszobájaként tekinti, mint utolsó lehetőséget arra, hogy a fiatalkorú a hosszabb távú szabadságelvonást elkerülje. Ez a felfogás azt mutatja, manapság az elzárást leginkább az „elzárásra nem alkalmas” személyek esetében szabják ki és csupán csak azért, hogy a

²⁷ Feltes, 1988, 168. o.

tulajdonképpen szükséges büntetést elkerüljék.²⁸ Az, hogy ezeket a fiatalokat maximum négy hét alatt nem lehet megváltoztatni, szinte borítékolható.

A kérdőív alapján az is napvilágot látott, hogy a legtöbb bíró az elzárást elrettentés céljából alkalmazza. Az elrettentést álláspontjuk szerint az jelenti, hogy a fiataikorú megtapasztalja a fogvatartás mindennapjait, a tiltásokat (például dohányzási tilalom) és a bezártság érzését. Ezzel szemben számos kutatás bebizonyította azt, hogy relatív gyorsan szoknak hozzá az intézményhez az elzárással sújtottak, ami az elrettentés ellen hat, hiszen a fiataikorú nem riad meg a szankciótól, annak ellenére sem, hogy kétségtelenül az első napokban rájuk az intézmény és a végrehajtási körülmények nagy benyomást gyakorol.

A bírák által adott válaszok között csekély számban volt fellelhető az, hogy az elzárást a fiataikorú észzehtérítése miatt alkalmazta. A gyakorlat ezzel szemben azt mutatja, hogy noha fogvatartásuk alatt a fiataikorúak valóban elgondolkodnak a saját tettükön, de jelentős részük csupán azért teszi ezt, hogy a jövőben hogyan cselekedjen másképp ahhoz, hogyan ne bukjon le és hogyan lehet az újabb bűnelkövetés során óvatosabb.

III.6. A Jugendarrest végrehajtása

Az elzárásnak, mint fegyelmező intézkedésnek a fiataikorúban tudatosítania kell azt, hogy az általa elkövetett bűncselekményért felelősséggel tartozik. A végrehajtás során éppen ezért meg kell szólítani az elítélt lelkiismeretét, a fiataikorúnak pedig fel kell dolgoznia önmagában is az általa elkövetett bűncselekményt, meg kell értenie annak társadalmilag káros hatásait, illetőleg tettét az áldozat szempontjából is vizsgálania kell. Ezen folyamat során azt is tudatosítani kell az elzárásra ítéltben, hogy deviáns magatartásának további folytatása esetén hosszabb tartamú szabadságelvonással járó jogkövetkezmennyel számolhat. A végrehajtás során minderre figyelemmel kell lenni, vagyis kijelenthető, hogy az elzárás foganatosítása magában foglalja az elítélt támogatását, motiválását, elismerését, de ugyanakkor szigorú szabályok által meghatározott. A jövőbeni jogsértések elkövetésének megakadályozása érdekében arra is hangsúlyt fektetnek, hogy az elítélt életkörülményeit megismerjék és segítsék őt abban, hogy a problémáit legyőzze, ennek érdekében pedig alternatív magatartásformákat, értelmes szabadidős tevékenységet és tervezhető

²⁸ A JGG rendelkezései szerint a *Jugendstrafe* (fiataikorúak szabadságelvonással járó büntetése) minimális tartalma hat hónap, éppen ezért vonakodnak kiszabni ilyen jellegű büntetést a német bírók.

életmódot ajánlanak a fiatalok részére.

A JGG 90. §-a csupán néhány általános és nem teljes körű előírást tartalmaz az elzárás végrehajtására nézve. Az ezen jogszabály 115. §-a nyújtotta felhatalmazás alapján a részletszabályokat az 1966-ban elfogadott elzárási-végrehajtási rendelet tartalmazza, amelyet 1976-ban módosítottak átfogóan. Az utóbbi novelláris változtatás arra tett kísérletet, hogy a hagyományos, inkább az elrettentésre épülő funkciót egyre inkább a szociálpedagógiai tartalom és a nevelés váltsa fel.

6.1. Problémák a végrehajtás során

Az elzárás egy rövid tartamú (maximum 4 hetes) szabadságelvonással járó jogkövetkezmény, emiatt a klientúra gyakran cserélődik, az elzárással sújtottak sokszínű élethelyzetei, problémái éppen ezért a rövid tartam miatt azt igényli, hogy a végrehajtás és az annak során érvényesülő szabályok a messzemenőig rugalmasak legyenek. Az általánosságban előírt szabályok a legtöbb esetben az egyes elítéltekre nem alkalmazhatóak, ezért szükséges az, hogy ezeket az adott egyén helyzete alapján bizonyos mértékig módosítani tudják, ám a végrehajtási célok megvalósulása mégse szenvedjen csorbát. Számos esetben az elzárással sújtott fiatalok először szembesül azzal, hogy a szabadságát korlátozzák, ugyanakkor jelentős része az elítélteknek már hozzá van szokva, hogy az életét bizonyos zárt körülmények (például intézeti neveltek) között kell élnie, avagy már korábban sújtották őket az elzárás szankciójával. A végrehajtás során fellépő ezen sokszínűség miatt csupán irányvonalakat lehet megfogalmazni, amik lehetővé teszik az egyének egyenlőként való kezelését, ugyanakkor azt is, hogy ha és amennyiben a cél elérése érdekében erre szükség van, az általános szabályoktól eltérjenek. Az elítéltek nevelése csak akkor járhat sikerrel, ha az adott személy hajlandó arra, az ennek érdekében kifejtett munkát, intézkedéseket elfogadja, ellenkező esetben a fiatalok nevelése nyilvánvalóan kudarcot vall. További problémát jelent az, hogy az elzárás során különböző korosztályok találkoznak egymással, így például a 14 éves korosztály mellett a 18. életévet betöltött elítéltek ugyanúgy megtalálhatóak, sőt a 18. év feletti elzárással sújtottak túlréprezentáltak a végrehajtásban. Ebből nyilvánvalóan problémák és konfliktusok adódhatnak, ugyanakkor a fiatalabb fogvatartottak nevelésében ez esélyt is adhat arra, hogy egy jogkövető magatartást tanúsító idősebb elítelt - akire a végrehajtás pozitív hatással volt - példaként szolgáljon

a többiek számára. A jogirodalom további problémaként említi az elzárási intézetek gyakorlati adottságait, felszereltségét és az alkalmazott szakképzettségének hiányát.

6.2. A végrehajtás

Az elzárást fogatosító intézmény vezetője a bírák jogállásáról szóló törvény alapján kijelölt fiatalok bírójává, aki a végrehajtásért is felelős, ekképpen büntetés-végrehajtási bírónak is minősül. A kizárólagos kompetenciájába nem tartozó feladatok az intézmény alkalmazottjaira delegálhatóak, akik általában három műszakban teljesítenek szolgálatot és viszik véghez a végrehajtás tényleges folyamatát, melyben szociális munkások is tevékenyen részt vesznek.

A zökkenőmentes végrehajtás érdekében az intézményekben rendszeresítettek olyan mappákat, dossziékat, amelyben a fontos törvények, rendeletek, illetőleg a vezetőség előírásait találhatják meg az alkalmazottak, emellett minden egyes elítélt esetében egy úgynevezett információs könyvet állítanak ki, amibe a dolgozók az elítélttel kapcsolatos jelentős döntéseket, megfigyeléseket, és információkat vezetnek be kötelező jelleggel. Műszakuk kezdete előtt az információs könyvben rögzítetteket minden egyes alkalmazottnak meg kell ismernie, amennyiben pedig munkája során bármilyen, az elítélt szempontjából releváns történést észlel, úgy azt szintén köteles bevezetni ebbe a könyvbe, majd a műszak átadásakor a következő műszakban szolgálatot teljesítők figyelmét erre fel is kell hívnia. Mindezeket túl - az információs könyvekben rögzítettek alapul vételével - rendszeres megbeszéléseket tartanak a dolgozók az egyes elítéltek végrehajtásában tanúsított magatartásáról, a vele kapcsolatban szerzett tapasztalatokról és az esetleges problémákról, azok kezeléséről.

A végrehajtás szigorú előírások között zajlik, így például az elítéltnak valamennyi alkalmazottat magáznia kell, kivéve, ha az intézményvezető engedélyezte a tegeződést. Azon követelmények, illetőleg kötelezettségek, amihez a fiataloknak magát tartania kell minden egyes elzárási szobában összegyűjtve megtalálhatóak és ezeket úgy kell megfogalmazni, hogy az valamennyi elítélt számára egyértelmű legyen.

A végrehajtás lebonyolításáért felelős bírósági elnök az, aki az elzárással sújtott fiataloknak az idézést kézbesíteni rendeli, ezt egy erre kialakított számítógépes program útján intézi. Erre közvetlenül azután kerül sor, hogy az elítélt aktája beérkezik az intézményhez. Törekedni kell arra, hogy az

elzárás lehetőleg közvetlenül a jogerő után végrehajtásra kerüljön, ennek ellenére a bürokratikus eljárásrend miatt ténylegesen jelentős idő telik el az elkövetés és a végrehajtás megkezdése között, ami átlagosan kilenc hónapra tehető.

A befogadási eljárás során a fiatalkorúnak azon tárgyakat, amelyekre a végrehajtás során szüksége nincsen, avagy amelyek birtoklását az előírások tilalmazzák, le kell adnia a személyzetnek, akik ezt az elzárás időtartama alatt megőrzik. Ezután az elítélteket kioktatják jogairól és kötelességeiről, majd - lehetőség szerint - ruházat nélkül alaposan, ám mégis kíméletesen átvizsgálják. Fontos, hogy az átvizsgálást azonos nemű személy végezze. A terhességük 5. hónapját betöltött női elítéltek, továbbá a gyermeküket szoptató, avagy közvetlenül a szülés előtt álló kismamák felvétele tilalmazott.

A jogszabályi előírás szerint a fiatalkorú éjszaka egyedül kerül elhelyezésre egy elzárási szobában, feltéve, hogy ez a testi, vagy lelki állapotát nem veszélyezteti. Napközben a közösségi foglalkozások és a munkavégzés alatt az elítéltek együtt tartózkodnak egészen addig, amíg ez az együttlét nem veszélyezteti a nevelési eredményességet, illetőleg az intézmény biztonságát. A szabadidő megvonás (*Freizeitarrrest*) és a két naptól nem több rövid tartamú elzárás (*Kurzarrrest*) végrehajtása során lehetőség van arra is, hogy a fiatalkorú teljesen egyedül töltsen az idejét, kivéve akkor, ha a testi és szellemi állapota azt indokolja, hogy napközben más fiatalkorúakkal egy közösségben tartózkodjon.

Az intézményvezető, illetőleg az elítélt nevelésében aktívan részt vevő alkalmazott feladata az, hogy amilyen gyorsan csak lehet képet alkosson a fiatalkorú élethelyzetéről ahhoz, hogy az elzárás alatti „kezelése” eredményes legyen, illetőleg azért, hogy adott esetben az utógondozást elő tudják készíteni.

A végrehajtási rendelet 10. §-a úgy rendelkezik, miszerint az elzárás során elő kell segíteni a fiatalkorú testi, szellemi és erkölcsi fejlődését. Ahhoz, hogy ezek a célok megvalósulhassanak, az intézményekben kialakítottak egy gondozási rendszert, melyben minden egyes elítélt számára egy gondozót jelölnek ki. Ezáltal biztosítják azt, hogy legyen a fiatalkorú mellett egy olyan személy, akihez bármikor fordulhat, és aki az ő saját egyéni problémáival teljes körűen tisztában van. Ez azért is előnyös, mert a gondozóként kijelölt alkalmazottnak munkája során csak az elzárással sújtottak kis körére kell koncentrálnia és csak a számára kijelölt elítéltek problémáival kell

foglalkoznia, az ő előmenetelüket kell figyelemmel kísérenie. Minden egyes gondozónak helyetttest is jelölnek ki, éppen azért, mert az alkalmazottak több műszakban dolgoznak. A műszakokat úgy alakítják, hogy az elítélt számára vagy a gondozója, vagy annak helyettese mindig elérhető legyen. A gondozási rendszer természetesen nem akadályozza a dolgozókat abban, hogy ha egy elítéltnél lényegesnek ítélt és veszélyt jelentő problémát, jelenséget vesznek észre, úgy az ellen ne lépjenek fel, illetőleg ne szóljanak az illető gondozójának.

A befogadás után az elzárással sújtott személlyel a gondozója folytatja le az első beszélgetést, ennek során az elítélt személyes problémáit feltárja, illetőleg megtudja, milyen környezetből származik, milyen életcélok vezérlik a fiatalkorút. A beszélgetés során ki kell térni a bűncselekmény és az elzárás összefüggő kapcsolatára, és egyértelműsíteni kell a fiatalkorú számára a jogsértésének következményét. Tisztázni kell továbbá a házirendet, a gondozási rendszert, illetőleg az úgynevezett fokozatossági programot. Attól függően, hogy az elítélt mennyire szorul segítségre, a gondozó a fiatalkorú beleegyezése birtokában felveheti a kapcsolatot a szülőkkel, illetőleg más hatóságokkal is, amiről a végrehajtás vezetőjét természetesen informálnia kell. Az elzárás során a gondozó figyelemmel kíséri a fiatalkorú magatartását, normakövetését és tisztaságát is, az ezzel kapcsolatos problémákat, változásokat pedig egyrészt írásban rögzíti, másrészt megbeszéli a gondozottjával. Az elzárás végén a gondozó zárójelentést ír, amiben összefoglalja a végrehajtás során az elítéltről szerzett tapasztalatait, illetőleg az egyéb lényegesnek ítélteteket.

Az elzárás alatt a fiatalkorú nevelése fontos szerepet játszik, ebben pedig az elismerés és a motiváció nem mellőzhető. Lehetővé kell tenni azt, hogy előnyök megszerzése révén fenntartható legyen az elítélt motiváltsága a házi rendet betartásában és abban, a számára előírt feladatokat, kötelezettségeket teljesítse. A jutalmazás és az elismerés mindemellett a fiatalkorút arra ösztönzi, hogy a deviáns viselkedést elhagyva jogkövető magatartást tanúsítson, ezért az intézményekben rendszeresen rendeznek versenyeket, vetélkedőket, melynek során a fiatalok sikerélményt szerezhetnek és elismeréshez juthatnak. Ugyanezen célok megvalósítása érdekében az intézményekben úgynevezett fokozatossági programot vezettek be, melynek eredményeképpen az elzárással sújtottak a saját magatartásuk alakításával jobba tehetik az intézmény falain belül eltöltött idejüket, illetőleg saját képességeiket is felfedezhetik, mélyíthetik.

A fokozatossági program négy lépcsőfokot tartalmaz, a befogadási eljárás során az elítélt első

körben a négyes fokozatba, csoportba kerül. Ebben a fokozatban az orvosi vizsgálat, ellátás, valamint a gondozóval történő elbeszélgetést leszámítva a fiatalkorút teljesen magára hagyják, elkülönítve a többi „fogvatartottól” azért, hogy el tudjon gondolkodni saját tettén, illetőleg a szabadságelvonásra, mint jogkövetkezményre gondoljon. Ebben a fokozatban csupán az étkezések alkalmával találkozik az elítélt a többi elzárással sújtottal. A következő nap reggelén az elítélt automatikusan a hármask fokozatba kerül besorolásra, itt pedig már lehetősége van könyvek kölcsönzésére, közös tévénézésre, illetőleg egy alkalommal telefonálhat is. Amennyiben azonban az elítélt által tanúsított magatartás nem megfelelő, úgy „előresorolása” csak később történik. A negyedik naptól kerülhet legkorábban az elzárással sújtott személy a második fokozatba, ahol lehetősége van az intézmény által kínált programokban való részvételre. Az első fokozatba az elítélt csak a hetedik naptól kezdve léphet (vagyis ez azt jelenti, hogy ezt a lépcsőfokot csak a tartós elzárással sújtott személyek érhetik el), mely csoport tagjai már azon programokon is részt vehetnek, amiket az intézmény falain kívül szerveznek, illetőleg egyébként nem engedélyezett tárgyak birtoklására is engedélyt kapnak. (Ilyen tárgy például egy rádió.)

A fokozatoknál való előrehaladás a fiatalkorú magatartásától függ, nem megfelelő viselkedés esetén az előrejutás időtartama kitolódik. A következő fokozatba való kerüléshez a fiatalkorúaknak pontokat kell gyűjteniük, amelyeket az intézmény dolgozói a műszakuk alatt osztogatnak. A pontok száma naponta maximálisan öt lehet, amit a személyzettel és más elzárattal szemben tanúsított pozitív magatartásért, a programokon való aktív részvételért, a rend betartásáért és a tisztaságért lehet kiosztani. Meghatározott pontszám elérése esetén nyílik lehetőség arra, hogy a fiatalkorú a következő fokozatba kerüljön, a pontelosztás pedig úgy van megállapítva, hogy a szerényebb képességű fiatalkorúak is lehetőséget kapjanak a következő fokozat elérésére.²⁹

Az elzárás alatt a fiatalkorúak kötelesek a környezetük tisztaságát és rendjét is betartani, ennek érdekében nem csak a saját elhelyezésükre szolgáló, de a közösségi összejövetelk helyszínéül szolgáló termeket, helységeket is takarítaniuk kell. Egyes intézmények szintén a fiatalok motiválása érdekében ezzel kapcsolatosan is külön versenyeket szerveznek, melynek értelmében az intézmény vezetője heti egy alkalommal rendszeresen ellenőrzi az adott csoportok, avagy az egyes

²⁹ A fokozatossági programtól függetlenül minden egyes intézményben vannak olyan szociális kurzusok, rendezvények, amelyeken a részvétel nem csak lehetőség, hanem kötelezettség is, hiszen ezt jogszabály írja elő a fiatalkorúak nevelése érdekében. Ezen kötelező rendezvények esetében nem érvényesül a fokozatossági program, vagyis azon attól függetlenül részt kell vennie, illetve részt vehet az elzárással sújtott, hogy éppen milyen fokozatban van.

fogvatartottak ilyen jellegű kötelezettségének teljesítését és a környezetére leginkább igényes személyek különböző jutalmakban részesülnek.

Az intézményben való tartózkodása alatt a fiatalok számára munkavégzést, illetőleg oktatási tevékenységen való részvételt is előírnak, az ilyen irányú kötelezettség teljesítése céljából az intézmény vezető engedélyével - amennyiben ez a nevelési célokat nem veszélyezteti - a fiatalok az intézményt meghatározott időre elhagyhatják. A végrehajtás során egyébiránt a fiatalok saját ruházatot visel, kivéve a munkavégzés idejét, amikor az intézményben rendszeresített egyenruhát kell hordania. Az intézményi tartózkodás alatt a fiatalok megfelelő étkeztetése biztosított, mindemellett a rendszeres, napi szintű testmozgás nem csak lehetőség, hanem előírás is. Alkoholfogyasztás az intézmény egész területén tilalmazott, dohányozni pedig csak 16. életévét betöltött elítélteknek engedélyezett. Amennyiben az időjárás, illetőleg a fogvatartott egészségi állapota ezt megengedi, úgy naponta legalább egy órát a szabad levegőn kell tartózkodnia a fiatalnak, emellett a végrehajtás teljes időtartam alatt az elítelt egészségügyi ellátása és vallásgyakorlása messzemenőig biztosított.

A külvilággal való kapcsolatfelvétel korlátozott, a látogatókat csak nagyon kivételes és ritka esetben fogadhatják az elítéltek, az írásbeli érintkezés is korlátozás alá esik. További fontos előírás, hogy a biztonság megőrzése érdekében az elzárás foganatosítására szolgáló szobákat az alkalmazottak bármikor ellenőrizhetik, azon személyekkel szemben pedig biztonsági intézkedést foganatosíthatnak, akinek magatartása a rendet és a biztonságot veszélyezteti. Ilyen biztonsági előírás, illetőleg intézkedés például az, hogy bizonyos engedélyezett tárgyakat elvesznek a fogvatartottól, elkülönítik, avagy éppen közösségi elhelyezésbe teszik, végső esetben pedig biztonsági szobába helyezik, ahol nincsenek olyan tárgyak, amivel saját magában, avagy társaiban kárt tehetne. A biztonsági intézkedést a végrehajtás vezetője rendeli el, annak tartama azonban csak addig tarthat ameddig az indokolt, az orvosi felügyelet pedig ezalatt végig biztosított kell, hogy legyen.

A házirend megsértése esetén az elítélttel szemben büntetés alkalmazható, melynek teljes körű végrehajtásától az intézet vezetője eltekinthet, ha a részbeni végrehajtás is elegendő volt annak elérésére, a továbbiakban a fiatalok a házirendet messzemenőig betartsák. A büntetések körébe tartozik a dorgálás, az olvasmányok meghatározott időre való megvonása, a külvilággal való kapcsolattartás tilalma, a közösségi rendezvényekből való kizárás, illetőleg az elkülönítés. A

végrehajtás során a fogvatartottnak lehetősége van arra, hogy kérelemmel, illetőleg panaszokkal éljen az őt ért sérelmek miatt, melyeket az intézményvezetőhöz kell címeznie.

Az elzárás foganatosítása után a már hivatkozottak szerint zárójelentés készül a fogvatartottról, amelyet gondozója a szociális munkások közreműködésével együtt készít el, és amely tartalmazza az elzárással sújtott fiatalok személyiségére vonatkozó megállapításokat, az életvitelében és magatartásában jelentkező problémákat, azok kezelését, valamint az ebben végbement változásokat, továbbá a problémák megoldására vonatkozó javaslatokat. A zárójelentést a bv. bíró, illetőleg az intézményvezető is áttanulmányozza, szükség esetén annak módosítását kezdeményezi. Szükség esetén a gyámhatósággal együttműködve a végrehajtást követő időszakra gondozási terv készül az elzárás során megkezdett pozitív irányú változások véghezvitelére, illetőleg a jövőbeni norma-konform magatartás elérése érdekében. Számos szövetségi tartomány kísérletet tesz arra, hogy már az elzárás alatt a gyámhatóság munkatársai nagyobb szerephez jussanak, hiszen az intézkedés a rövid tartama miatt nem minden esetben éri el a célzott pozitív magatartásváltozást az elítéltnél.

III.7. Az elzárás fiatalokra gyakorolt hatása

Daniela Noack és Werner Wüstendörfer a közelmúltban megjelentett egy tanulmányt, amely az elzárás fiatalokra gyakorolt hatását nem csupán szakértői szemmel szemléli, de az érintett fiatalok aspektusából is vizsgálja³⁰. Munkájuk során hat fiatalok elítélteivel készítettek narratív interjúkat, akik valamennyien egy bajor tartományi elzárásra szakosodott intézményben töltötték elzárásukat. A fiatalok mindegyikét tartós elzárásra (*Dauerarrest*) ítélték, amelynek tartama 1 hét és 4 hét között váltakozott, kikérdezésük időpontjában már valamennyiben legalább 4 napot elzárásban töltöttek. Ketten közülük először szembesült szabadságelvonással járó intézkedéssel, míg a többiek korábban már töltöttek elzárást, volt, aki hatodik alkalommal tartózkodott ilyen intézményben. A „fogvatartottak” valamennyien 17 és 21 év közötti fiúk voltak, akik különböző szociális milióból jöttek, őket lopás, testi sértés, illetőleg kábítószerrel visszaélés miatt vonták felelősségre. Az általuk előadottak, illetőleg a szerzőpáros álláspontja ebben a témakörben az

³⁰ Noack, Daniela; Wüstendörfer, Werner: Der Jugendarrest und seine Wirkung auf junge Menschen - einschließlich exemplarischer Interviews mit Jugendlichen in einer Jugendarrestanstalt. Nürnberg, 2009, <https://opus4.kobv.de/opus4-ohm/frontdoor/index/index/docId/30> (2015. 04. 30.) A továbbiakban: Noack & Wüstendörfer 2009.

alábbiak szerint foglalható össze:

7.1. Az elrettentő hatás

A fiatalkorúak elzárásnak bevezetése óta mindenki úgy tekint erre a jogintézményre, mint a *short sharp shock* ideológiát megtestesítő szankcióra, aminek azonban a szigor mellett nevelő jellege is van. Az elsődleges célkitűzés szerint az elzárásnak a fiatalkorúak lelkiismeretét kell megszólítani és mint fegyelmező intézkedésnek elrettentő sokk-hatással kell szolgálnia ahhoz, hogy a fiatalkorúban nyomatékossítsák azt, az általa elkövetett jogsértésért felelősséggel tartozik.³¹ A fiatalkorú elítéltek számára tudatosítani kell azt, hogy tettüknek komoly következményei vannak, a végrehajtás során pedig szembesíteni kell őket azon határokkal, amelyek átlépése tilalmazott, egyben a szigorú, ám mégis nevelő jellegű intézkedésekkel a jövőbeni jogkövető magatartásra kell sarkallni őket. A *short sharp shock* ideológia abból indul ki, hogy a bűnözést már azáltal is meg lehet akadályozni, hogy a potenciális elkövető számára betekintést engedünk a börtönéletbe, ami egy konkrét jövőbeni fenyegetést jelent számára, ha és amennyiben a bűnözői életmóddal nem hagy fel. Ennek megfelelően a fiatalkorúak elzárása a fiatalkorúak bv. intézetének előszobájaként szolgál, és az az elsődleges feladata, hogy megrettentse a fiatalkorúakat a börtönélettől. Noack és Wüstendörfer interjúi során ezt az elképzelést a legtöbb megkérdezett tulajdonképpen megerősítette. Egyikük így nyilatkozott ebben a témakörben: „Hát igen [...] az elzárási intézmény egész megjelenése, amikor az ember bemegy... Minden nagyon szürke, koszos, meg ilyesmi, és az embert egyszerűen csak elzárják. Az első nap csak a cellában ülsz, fel-alá járkálsz és enni is alig kapsz. Én csak a saját tapasztalataimat tudom elmondani, de semmi nem úgy történik, ahogy azt várod, és emiatt hát igen [...] egy kicsit elrettentő az egész.”³²

Azok a megkérdezettek, akik először jártak elzárási intézményben még inkább megerősítik annak elrettentő hatását: „Az első nap végig a cellában ülsz, ki sem mehetsz levegőzni, és azt sem tudod mi van, csak ülsz ott bent. Senki nem mondja azt, hogy levegőzés, vagy hogy hova mehetsz, vagy hogy mit csinálhatsz, egyszerűen csak ott ülsz és várod, hogy valaki szóljon, hogy kimehetsz. Hát ilyen az első nap [...] egész nap csak ott ülsz bent és vársz. Közben tudtam, hogy kint az udvaron vannak mások is, mert hát hallottam, de nem tudtam, hogy a többiek már régóta vannak bent,

³¹ Ezen célkitűzést testesíti meg a korábbiakban már idézettek szerint a JGG 90. § (1) bekezdésének első mondata.

³² Noack & Wüstendörfer 2009, 4. o.

vagy ők is akkor kerültek oda, de ők mégis kint voltak. És akkor elkezdtem gondolkodni, hogy mit csináltam én? Én miért nem mehetek ki? A többiek pedig miért lehetnek kint? Egész nap csak ott ülsz és gondolkozol, hogy mi történik.”³³

Az interjúalanyok ugyanakkor valamennyien megerősítették azt, hogy az első pár nap ott töltött idő után egy bizonyos szinten hozzászoknak a környezethez, ami lerontja az elrettentő hatást. Egy fiatalkorú ennek megfelelően a következőket nyilatkozta: „Tulajdonképpen utána már nem is olyan rossz, minden megy a maga útján, csak hát az idő nehezen telik, várni kell. A legnehezebb az, hogy az idő teljen, de telik. Csak az első pár nap az rossz, de utána már hozzászoksz, csak az az első 2-3 nap ne lenne.”³⁴

Annak megítélésekor, hogy az elzárás kapcsán tapasztalt elrettentés a szabad életben mennyiben lesz tartós visszatartó erő, különböztek a vélemények, attól függően, hogy a fiatalkorú először járt ilyen intézményben, avagy már többször ítélték elzárásra. Egy első elzárását töltő fiatalkorú így nyilatkozott: „Hát igen [...] a korlátok [...] meg az, hogy be vagy zárva [...] mikor kijutsz, akkor megfogadod, hogy soha többet nem akarsz ide kerülni, mert ha továbbra is így élsz, akkor előbb-utóbb bekerülsz a börtönbe és az legalább 6-7 hónapnál kezdődik, ettől meg mindenki fél. A bezártságtól, az hogy hosszabb ideig be vagy zárva.”³⁵

A fentiekkel szemben azonban azok az elítéltek, akik nem először kerültek szabadságelvonással járó felelősségre vonásra, a szabad életükben nem látnak olyan nagy visszatartó erőt az elzárásban. Az a fiatalkorú, aki már hatodjára járt elzárást foganatosító intézményben, így fogalmazott: „Amikor bekerülsz, arra gondolsz, hogy na már megint itt vagyok. Már többször voltam itt, és hát ennek nem így kellett volna lennie [...] ha követem azokat az előírásokat, amiket legutóbb gondoltam, hogy teljesítek ennek elkerülése érdekében. Arra gondoltam akkor, hogy ha kikerülök, akkor majd másképp csinálom, de amikor ténylegesen kint vagy, egy idő után ezt elfelejted, megint szabadon vagy, minden megy úgy, mint régen, és már egy idő után nem is gondolsz arra, hogy milyen is volt bent. Elfelejtész dolgokat és olyan dolgokat is, amit meg kellett volna tenned, de mindig csak azt mondtad, hogy majd később megcsinálom, nem érdekel most.”³⁶

Megállapítható tehát az, hogy a fiatalkorúak számára az elzárás először valóban elrettentőként hat,

³³ Noack & Wüstendörfer 2009, 4-5. o.

³⁴ Noack & Wüstendörfer 2009, 5. o.

³⁵ Noack & Wüstendörfer 2009, 5. o.

³⁶ Noack & Wüstendörfer 2009, 5-6. o.

de már néhány nap elteltével is hozzászoknak a végrehajtás során tapasztaltakhoz, éppen ezért a *short sharp shock* ideológiának túlzott visszatartó ereje nincs. Ezt a tézist egyébiránt empirikus és más szociológiai kutatások is megerősítették. Az elzárás visszatartó erejének hiánya egyes vélemények szerint arra is visszavezethető, hogy a címkézés elmélet (*labeling approach*) értelmében a szabadságelvonással járó intézkedések, mint például az elzárás hozzájárul a bűnözői karrier rögzüléséhez, ellentétben azonban az informális és ambuláns szankciók visszaesői statisztikája jóval kedvezőbb. Ez talán azért lehet, mert a fiatalok, akik már részesültek elzárásban, a későbbiek során már nem ijednek meg a szabadságelvonással járó szankcióktól és egyfajta hozzászokás és letompulás is megfigyelhető náluk. Összefoglalva tehát, ha a fiatalok a fogvatartásának első pár napjában tapasztalt sokk-hatást „túléli” és szabadon bocsátása után azt tapasztalja, hogy az élet a szokott kerékvágásban megy tovább, úgy a későbbiek során a bezárásával nem lehet visszatartó hatást elérni.

7.2. A nevelési hatás

A JGG 1990-es módosítása még inkább kifejezésre juttatta azt, hogy az elrettentésen túl az elzárásnak a fiatalokat nevelnie is kell. A végrehajtás során az elítéltnak magába kell szállnia, meg kell vívnia saját belső harcait, ennek során segíteni kell neki azon problémák legyőzésében, amik az elkövetéshez vezettek. Úgy kell alakítani a végrehajtást, illetőleg az egész környezetet, hogy a fiatalok szellemi, testi és erkölcsi fejlődése támogatást kapjon.

a) A fiatalok elítelt „észhezterítése”

A Noack és Wüstendörfer által megkérdezett fiatalok egyike sem erősítette meg azt, hogy az elzárás alatt a fent hivatkozott cél az ő esetükben megvalósult volna, nevezetesen a tettüknek utána gondoltak volna, megvívták volna saját maguk belső konfliktusait, ezáltal észhez tértek volna. A fiatalok úgy nyilatkoztak, hogy noha sok idejük van a gondolkodásra, a tettükre még sem gondoltak, illetőleg igyekeztek azzal nem foglalkozni: „Sok mindenre gondolok mióta itt vagyok, olyanokra is, amikre kint nem gondoltam, vagy nem volt időm azokról elgondolkodni. A tettemről azonban nem kell gondolkodnom, korábban már többször átgondoltam, nem foglalkozom vele, azzal még az

*elzárás előtt foglalkoztam.*³⁷

Egy másik megkérdezett fiatalokorú éppen azt juttatta kifejezésre, hogy igyekeznek minél kevesebbet foglalkozni a tettel: *„Hogyha arról kezdek gondolkodni, hogy mit csináltam, akkor nem telik az idő, éppen ezért próbálok elterelni a tettemről a gondolatokat, olvasok, levelet írok, de nem gondolok arra, hogy mit csináltam, mert akkor az idő nem telik.*”³⁸

A fentiek alapján leszögezhető, az elítélt fiatalokorúak észhez térése nem következik be, ami annak tudható be, hogy az elkövetett cselekményükre való válasz, amit az elzárás és annak végrehajtása jelent, nem közvetlenül a bűnelkövetés után következik be, így nem is várható az, hogy a fiatalokorú magatartásában változás álljon be.³⁹

Az intézmény nyújtotta programok, ajánlatok, amik a fiatalokorúak nevelését szolgálják nagy népszerűségnek örvendenek a fogvatartottak között, ezeket azonban azért veszik igénybe, hogy a hétköznapiok szűrkeségébe változatosságot csempésszenek, nem azért mert a program céljával azonosulni kívánnak. A fogvatartottak egyike ekképpen nyilatkozott: *„Hogy az idő teljen, mindenben részt veszek, különben nem tudnék magammal mit kezdeni, úgyhogy azt is csinálom, amihez semmi kedvem nincsen, és amivel nem is értek egyet.*”⁴⁰

Az interjúk arra is rámutattak, hogy az adott fiatalokorú személyiségéhez teljesen passzoló programoknak azonban megfelelő támogatottság révén lehet hosszan tartó pozitív hatása, pláne akkor, ha az ilyen programot és annak célját a fogvatartottak is elismerik és támogatják. Az egyik elzárással sújtott fiatalokorú az egyik ilyen program kapcsán a következőket mondta: *„Hát igen vannak ezek a projektek, amiket az alkalmazottak tartanak és ezek arról szólnak, hogy nem szabad mindig ütni. Egy hetet tartott, részt vettem rajta, teljesen jó volt, hogy részt vehettem olyan dolgon, ami érdekelt és nem csak ültem a cellámban. A programon beszélgettünk arról, hogy hogy zajlanak a kinti dolgok [...] hát tudod a stressz az utcán, meg mondták, hogy nem mindig az a jó, hogy ha az ember durván reagál a dolgokra, hiszen akkor történhet súlyosabb is. Megmondták, hogy hogyan reagáljak az utcai stresszre, meg az is mondták, hogy ha nem így teszek akkor*

³⁷ Noack & Wüstendörfer 2009, 7.o.

³⁸ Noack & Wüstendörfer 2009, 7. o.

³⁹ Empirikus kutatások szerint a bűncselekmény elkövetése és a büntetőeljárás befejezése, valamint a végrehajtás megkezdése egy viszonylag hosszú folyamat, átlagosan 8-10 hónap időtartam telik el a bűnelkövetés és aközött az időpont között, hogy a fiatalokorú megkezdje az elzárását.

⁴⁰ Noack & Wüstendörfer 2009, 8. o.

nagyobb problémám lehet. Szerintem ennek azért lesz hatása akkor is hogyha szabadulok.”⁴¹

b). Az intézmény személyzete által gyakorolt hatás

Az alkalmazottak által a fiatalokúra gyakorolt hatás attól is függ, hogy a személyzet mennyire motivált és mennyire kvalifikált, ez pedig intézményről intézményre változó lehet. A megkérdezett elítéltek valamennyien úgy tartották, az alkalmazottak hozzáértő, segítőkész és barátságos emberek. Leginkább a szociális munkásokat ítélték meg ekképpen, noha bizonyos szituációk esetében néhányan arról is beszámoltak, hogy a személyzet néha érdektelen. Szükséges azonban arra is rámutatni, hogy számos intézmény a szervezettség és a pénzügyi források hiánya miatt nem tudja teljes körűen szolgálni a jogszabályban előírt célokat. A szervezetlenség témakörében érdemes megemlíteni, hogy a végrehajtás megkezdésére közvetlenül az ítélet jogerőre emelkedését követően kellene, hogy sor kerüljön, míg a pénzügyi nehézségek között a szakképzett, megbecsült személyzet hiánya jelentkezik.

Összegezve az elzárás fiatalokúra gyakorolt hatását kijelenthető, hogy a kezdetekben valóban bekövetkezik a sokk, hogy nem akarnak az elítéltek újra ilyen helyzetbe kerülni, egy idő után azonban a letompulás és a hozzászokás miatt az elzárás tulajdonképpen ahhoz járul hozzá, hogy elvegyük a fiatalokúra félelmét a szabadságelvonással járó büntetéstől, intézkedésektől. Az is leszögezhető, hogy az elzárástól elvárt nevelési célok empirikusan nem bizonyíthatóak, sőt ellentétben ezzel, az elzárással sújtott fiatalokúra körében nagyon nagy a visszaesés aránya, vagyis a nevelésük kudarcot vall. Mindezek alapján megállapítható, a jogszabály által előírányzott célok elérése nem sikeres, az elzárás a fiatalokúra nem a neki előírányzott hatást gyakorolja.

IV. A fiatalokúra elzárásával kapcsolatos kritikák

IV.1. A végrehajtás negatív hatásai

Az elzárás, mint minden szabadságelvonás, az azzal érintett fiatalokúra részére jelentős terhekkel jár, melyek a végrehajtás után nyilvánulnak meg. Az egyik ilyen negatív hatás a stigmatizáció. Aki egyszer már részesült szabadságelvonásban, teljesen mindegy, hogy milyen formában, azt a

⁴¹ Noack & Wüstendörfer 2009, 8-9. o.

környezte bűnözőnek fogja tekinteni, de nagyobb probléma, hogy az elítéltekben is egy negatív kép alakul ki saját magáról. További negatív velejárója a végrehajtásnak az, hogy a fiatalok megszakítják a szociális kapcsolatait és ez akkor sem kívánatos, ha a jogalkotó ezt néha igenis indokoltnak tartja. Az elzárás fogantatásakor az elítélteket a külvilágtól elzárják, a probléma viszont az, hogy az életkörülményeiben semmi nem változik: egyrészt a veszélyeztető tényezők továbbra is fennállnak, másrészt ha az elítélt munkahellyel rendelkezett, avagy oktatási intézményt látogatott, úgy további nehézséget jelent az, hogy tanulói jogviszonyát, munkahelyét megtartsa. Mindezekon túl a kriminológusok azt is előre jelzik, az elzárás alatt az elítéltek „megfertőződnek” magával a bűnözéssel, hiszen a fiataloknak elég idejük van arra, hogy megismerkedjenek egymással, kicseréljék tapasztalataikat, a szubkulturális technikákat, illetőleg a bűnözői magatartásmodelleket. Sokszor az elzárásban töltött idő arra szolgál, hogy a fiatalok tapasztalatokat gyűjtsenek egymástól arra vonatkozóan, a következő bűncselekménynél hogyan ne kapják el őket.

a) Kriminlizáció, az erőszakos hajlam felerősödése

Az elzárás végrehajtásával kapcsolatosan végezett kutatások alapján arra lehet következtetni, hogy a jogszabályban előírányzott azon célja az intézkedésnek nem valósul meg, amely arra irányul, az elkövető az elzárás alatt elgondolkozzon tettéről, annak káros hatásáról, negatív jogkövetkezményeiről, és saját magával konfrontálódva lépjen ismét a helyes útra. Ezzel szemben a legtöbb elítélt csupán túl akarja élni a rövid tartamú szabadságelvonást, a kezdeti sokkot a megszokás és a beletörődés váltja fel, az elkövetők nevelésére tett intézkedések pedig lényegében nem vezetnek eredményre. Megfigyelhető, hogy az elzárással sújtott fiatalok majd 63%-a szigorúbbnak és súlyosabbnak tartja az elzárást, mint magát a fiatalok büntetését (szabadságvesztést), emiatt pedig az intézkedés végrehajtását követően már nem jelent számukra visszatartó erőt az, hogy adott esetben fk. bv. intézetbe kerülhetnek, hiszen úgy gondolják, attól súlyosabbat is átvészeltek már. Azt is ki lehet jelenteni, miszerint a fiatalok az elzárásban töltött időt arra használják fel, hogy egymás tapasztalatait megismerve az újabb bűnelkövetést készítsék elő, törekedve arra, hogy ne kerüljenek ismét a hatóság látókörébe.

További negatív hatása lehet az elzárásnak az, hogy a fiatalok erőszakra való hajlama

felerősödik. Az ezzel az intézkedéssel sújtott fiatalok álláspontja szerint az elzárás végrehajtására szolgáló intézetben hasonló erőviszonyok és hasonló hierarchia uralkodik a „fogvatartottak” között, mint a tényleges bv. intézetekben. A rangsort az határozza meg, hogy ki követte el a legsúlyosabb bűncselekményt, kinek milyen előélete van, illetőleg hogy kinek mennyire erős az érvényesítő képessége. Nem elhanyagolható az sem, hogy már ezen intézmény falai között is megjelennek a bandák, szubkultúrák, amelyek szigorú normákat írnak elő saját tagjaik részére, melyek miatt a jövőbeni bűnelkövetés szinte borítékolható. Az elzárás során uralkodó erőviszonyok kapcsán a Noack és Wüstendorfer által megkérdezett fiatalok egyike így nyilatkozott: *„Bent muszáj, hogy toppon maradjál, muszáj, hogy érvényesülj, mert bent is vannak ám kemény fiúk, akiknek semmi nem drága. Van két-három ilyen srác, meg vannak másmilyenek, mindegyiket megismertem, és ha a keményekkel jóban vagy, akkor neked sem lesz semmi gondod. Természetesen bent is vannak pofozkodások, de talán ez nem olyan rossz, mint a börtönben, de néha azért itt is sarokba szorítanak és akkor meg kell küzdened a helyért. Van egy-két ütészváltás, egyes bennlévők egész magasan vannak a hierarchiában.”*⁴²

b). Az elzárás stigmatizáló hatása

Ahogy az a korábbiakban említésre került, az elzárásokat letöltött fiatalokat a környezetük a legtöbb esetben bűnözőnek tekinti. Ez akkor is így van, ha klasszikus értelemben a jogkövetkezmény nem büntetés és így az erkölcsi bizonyítványukba nem kerül bejegyzésre, vagyis változatlanul büntetlen előéletűeknek minősülnek. Ennek egyik oka Peter Schäffer szerint⁴³ az, hogy a lakosság nagy része nem tud különbséget tenni, és nem is érzi a különbséget az elzárás és a fiatalok büntetése között, hiszen egyrészt mindkettő szabadságelvonással jár, másrészt Németország szerte a legtöbb esetben a két intézet azonos épületen belül található.⁴⁴

A megkérdezett elzárással sújtott fiatalok leginkább a munkahely és a tanulói jogviszony megtartása miatt aggódtak és valamennyien szerették volna elkerülni azt, hogy akár a tanintézmény, akár a munkáltató tudomást szerez arról, őket a bíróság elzárással sújtotta. Félelmük azon alapszik, hogy őket stigmatizálva mindezek után bűnözőknek nyilvánítják és előbb-utóbb elveszítik a

⁴² Noack&Wüstendorfer 2009, 13. o.

⁴³ Schäffer, Peter: Jugendarrest - eine kritische Betrachtung. In: DVJJ-Journal 2002, 43-47. o.

⁴⁴ Ugyanakkor maguk a fiatalok elkövetők sem tesznek különbséget a két intézmény között, számukra az elzárás ugyanúgy „börtön”.

munkahelyüket, avagy tanulói státuszukat. Egy fiatalkorú elmondása szerint: „Szabadságot vettem ki, bár ez nem volt könnyű, nem tudtam olyan könnyen ilyen sok időt egyszerre kivenni. Majd összetörtem magam, hogy sikerüljön, mert én egy kisüzemben dolgozom, ami nagyon-nagyon kihasználta, sokan vagyunk és nagyon sok a munka. Nálunk minden ember számít, nekem meg három hétre el kellett tűnnöm. Szinte utópia volt az, hogy sikerüljön, de aztán mondtam a főnöknek valamit a nénikémről, meg hogy az ő lánya férjhez megy, vagy már nem is tudom mit. Nem mondhattam el, hogy miért kell nekem három hét szabadság, különben kirúgott volna.”⁴⁵

Számos fiatalkorú számolt be arról, hogy a családjuk körében sem számíthatnak támogatásra, éppen ezért nem is közlik otthon, hogy őket elzárásra ítélték: „Azt mondtam anyáméknak, hogy egy hetet most a haverommal fogok csövezni a Bodeni tónál. Már nem is tudom, hogy mit mondtak, és azt sem tudom, hogy hogyan reagáltak volna, ha elmondom az igazat, hogy elzárásra kell mennem. Valószínűleg egyből lenyomtak volna, mintha én lennék az utolsó rohadék ezen a földön. Egyszerűen bekegőzítették volna, éppen ezért inkább nem is mondtam semmit, inkább a barátaimra számíthatok, ők tudják, hogy mi a helyzet. Nem akarom nagy dobra verni azt, hogy így jártam, hogy most be kell mennem a börtönbe.”⁴⁶

Az, hogy a szűk szociális környezet is ily módon reagál az elzárásra részben azzal is magyarázható, hogy maguk a fiatalkorú elítéltek is az elzárást nem fegyelmező, a nevelési célokat elősegítő intézkedésnek tekintik, hanem büntetésnek. A már hivatkozott címkézési elmélet is a stigmatizációt támasztja alá, eszerint azon fiatalkorúak, akiket már egyszer részesítettek szabadságelvonással járó intézkedésben, büntetésben, a későbbiek során is bűncselekményeket követnek el, a környezet által kikiáltott bűnözők saját magukat is ekképpen szemlélik, noha német kutatások szerint ez kétséget kizáróan nem alátámasztható.

c). A visszaesés, a visszaesési statisztikák

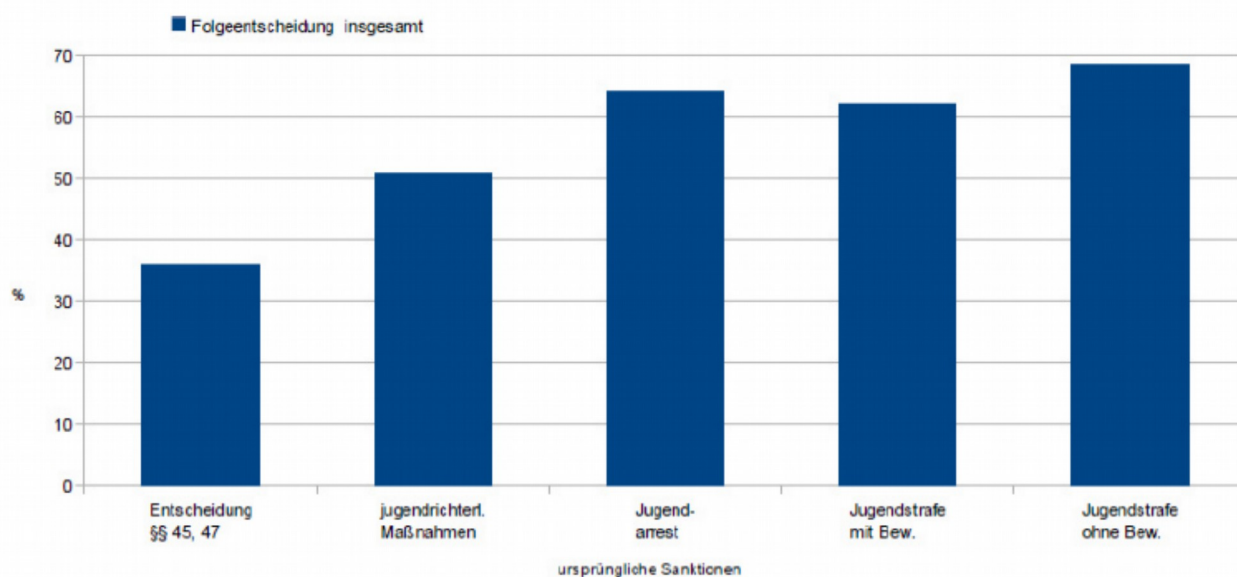
Az elzárással sújtott személyek visszaesésére vonatkozóan különböző kutatások készültek, melyek részben eltérő eredményt hoztak. Az elzárás ellen fellépő kritikusok rendszeresen azon szankciókutatásokra utalnak, amik a fiatalkorú elítéltek visszaesését hivatottak tükrözni.

⁴⁵ Noack&Wüstendorfer 2009, 11-12. o.

⁴⁶ Noack&Wüstendorfer 2009. 12.o. Az előzőekben említett szerzőpáros által meginterjúvolt fiatalkorú is a börtön szót használja az elzárás vonatkozásában, mely szintén azt támasztja alá, hogy a fiatalkorúak számára a két szabadságelvonás gyakorlatilag azonos jelentőséggel bír.

Kétségtelen, ezek a statisztikák az elzárást kitöltött fiatalok magas arányú visszaesését jelzik. Az '50-es, '60-as és '70-es években rendszeresen végeztek kutatást arra vonatkozóan, hogy a tartós elzárásban (*Dauerarrest*) részesített elítéltek a kitöltést követő négy-öt éven belül milyen arányban válnak ismételt bűnelkövetőkké, a kutatások alapján pedig ezen személyek 60-70%-a újfent bűncselekményt követett el. A '80-es években azt mutatták a statisztikai adatok, hogy az elzárt fiatalok átlagosan 72-73%-a követett el újabb deliktumot, a 2010-es évre vonatkozó kutatás pedig 65%-s eredményt jelzett.⁴⁷

A magas visszaesési százalék egyik oka az, hogy az elzárást túl későn hajtják végre, ami miatt hiányzik az, hogy a fiatalok tudatosuljon, erre a szankcióra az általa elkövetett bűncselekmény miatt kerül sor. A második oka a magas visszaesési arálynak az, hogy az elzárást nagy százalékban „elzárásra alkalmatlan” személyekkel szemben alkalmazzák, ami nyilvánvalóan előrevetíti azt, hogy az a jogszabályban előírt célját nem fogja elérni és újfent bűnelkövetővé válik az illető fiatalok.

Visszaesés százalékban kifejezve a JGG 45.§ és 47.§-a szerinti diverzió, bírói előírások, elzárás, felfüggesztett szabadságvesztés és végrehajtható szabadságvesztés esetében.⁴⁸

A fenti ábrán látható, hogy az elzárást követő visszaesés a többi szankcióhoz mérten is magas,

⁴⁷ Az egyes szövetségi tartományokban az erre vonatkozó kutatások eltérő eredménnyel jártak. Brémában 72,5%, Bremerhafenben 81,1%, Schleswig-Holstein tartomány eredménye pedig 64,2%.

⁴⁸ Kock, Katharina: *Warnschussarrest : eine geeignete Sanktion? Zur Zweckmäßigkeit von Jugendarrest neben Jugendstrafe in Bezug zur Bekämpfung von Jugendkriminalität*, Hamburg, 2014. <http://edoc.sub.uni-hamburg.de/haw/volltexte/2014/2232> (utolsó hozzáférés: 2015.04.30.), 45. o.

szembetűnő, hogy a próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés alkalmazása esetén az elítélt kevésbé válik újfent bünelkövetővé, mintha elzárással sújtották volna. Figyelemmel arra, hogy - a már korábban kifejtettek szerint - az elzárás végrehajtása során az elrettentés egy idő után eltompul, és a nevelési feladatok elvégzése az idő rövidege miatt akadályba ütközik, valamint a stigmatizáció, illetőleg a fiatalkorúak „tapasztalatcseréi” folytán az újabb bünelkövetés prognosztizálható, hiszen az elítéltek magatartásában és hozzáállásában semminemű változás nem következik be. Ennek alátámasztására a Daniela Noack és Werner Wüstendorfer által megkérdezett fiatalkorúak ekképpen nyilatkoztak: *„Ha kikerülök, nem fogok megint hülyeséget csinálni, vagy legalábbis ügyelek arra, hogy a rendőrök ne kapjanak el. A hozzáállásomat nem fogom megváltoztatni, nem tudom miért, az emberek mindig azt mondják, hogy majd megváltozom, de legtöbbször nem történik semmi, és nem változnak. Ha azt mondanám, hogy meg fogok változni, akkor valószínűleg ez egy hazugság lenne, inkább ezért nem is mondok semmit, és nem mondom azt, hogy majd én változtatok a hozzáállásomon, legalábbis ilyet senkinek nem ígérek meg, mert nem tudom mi fog történni. Talán majd egyszer valami változik, ha majd idősebb leszek, ha lesz saját gyerekem, vagy valami ilyesmi, de most nem tudom még, hogy mi lesz. [...] Semmi rosszat nem látok abban, ahogy én reagáltam, ma is ugyanígy cselekednék. Tudtam jól, hogy a helyzet eszkalálódni fog, de akkor is így cselekedtem volna, és ma is így cselekednék. Ezekben a pillanatokban, ilyenkor én szarok az elzárásra, szarok a felfüggesztett szabadságvesztésre és mindenre. Tudom, hogy van 1 év 4 hónap felfüggesztetem, és nem akarok bekerülni, de a testvéremért és a barátnőmért akár holttesteken is átgázolnék, ezért ha gond van, ma is beleállnék bármilyen eszközzel.”*⁴⁹

A fent idézett kijelentések kapcsán összegezhető, hogy az elzárás a fiatalkorúak gondolkodását és hozzáállásmódját csak kivételes esetben tudja megváltoztatni, melynek okai egyrészt a végrehajtás rövid tartamában, másrészt a nevelési deficitben határozható meg.

IV.2. A jogszabályban előírt célok összeegyeztethetlensége

Az elzárás által elérni kívánt és korábban már nevesített célok, mint az elrettentés, az „észhezterítés” és a nevelés a kritikusok szerint egymással össze nem egyeztethetőek. Az

⁴⁹ Noack&Wüstendorfer 2009, 10-11. o.

elrettentés azt követeli meg ugyanis, hogy a végrehajtás börtönszerű szigorú körülmények között és lehetőleg rövid ideig tartson, hiszen egy idő után a fogvatartott letompul és hozzászokik a körülményekhez, ezáltal az elrettentés veszít jelentőségéből. Ehhez képest a nevelés hosszabb tartamú végrehajtást kíván meg, amely inkább lazább körülményeket feltételez, intenzív kapcsolatokkal a külvilág és a személyzet felé. Ennek a különbségnek betudható az, hogy az elzárás nem tudja teljesíteni a tőle elvárt törvényi célokat, hiszen azok egymást lerontják, az a szankció pedig, ami ezt a két célt együttesen kell, hogy szolgálja elve kudarcra van ítélve.

Az engedetlenségi elzárás és a figyelmeztető elzárás esetében további ellentmondást lehet felfedezni. Az engedetlenségi elzárás (*Ungehorsamsarrest*) elrendelésére akkor is sor kerülhet a JGG 11. § (3) bekezdése alapján, ha a fiatalkorú neki felróható módon nem teljesíti a számára előírt utasításokat. Az utasítás a JGG 9. § 1. pontja alapján a nevelési szabályok körébe tartozik, melyek alkalmazására akkor kerül sor, ha az elkövető személyisége, avagy maga az elkövetett bűncselekmény nem indokolja nem csak a fiatalkorúak büntetésének kiszabását, de a fegyelmező intézkedés (melybe az elzárás is tartozik) alkalmazását sem. A nem teljesítés esetén ugyanakkor változatlan feltételek mellett mégis csak fegyelmező intézkedés alkalmazására kerül sor. Ugyanez az ellentmondás felfedezhető a figyelmeztető elzárás kapcsán is, hiszen más feltételek fennállása esetén alkalmazható a fiatalkorúak büntetése és mások fennállása esetében a fegyelmező intézkedések, ehhez képest a figyelmeztető elzárás (*Warnschussarrest*) mind a kettőt vegyíti az „ebből is, abból is” elvén, amikor felfüggesztett szabadságvesztés mellett kerül sor elzárás kiszabására. A kritikusok álláspontja szerint a célok ilyen összeegyeztethetlensége mellett nem kell csodálkozni azon, hogy az elzárás által megvalósítani kívánt nevelés kudarcot vall.

IV.3. A nem megfelelő klientúra

Az elzárással kapcsolatos legtöbb kritikai észrevétel arra vonatkozik, hogy ezt a szankciót rosszul alkalmazzák, illetőleg nem a megfelelő fiatalkorúakkal és fiatal felnőttekkel szemben szabják ki. Eszerint a gyakorlatban nem az elzárásra alkalmasnak ítélt személyekkel szemben alkalmazza a judikatúra az elzárást, hanem kényszermegoldásként egyre inkább az elzárásra nem alkalmas elkövetőkkel szemben. Az elzárásra a törvény szellemében akkor kerülhet sor, hogy ha fiatalkorúak büntetésének kiszabása még nem indokolt (sem az elkövetett cselekmény tárgyi súlya, sem az

elkövető személyisége miatt), a nevelési szabályok azonban már nem elégségesek. A jogszabályhoz fűzött indokolás szerint leginkább első bűntényesek közepes súlyú cselekményénél alkalmazandó a szankció, mindemellett az elzárásra alkalmasnak azok a személyek minősülnek, akiknek az intézkedés a lelkiismeretét meg tudja szólítani, őket belátásra tudja bírni, akikben tudatosulhat az, hogy jogsértést követtek el, amiért felelősséggel tartoznak, és akikre a nevelési intézkedések hatással lehetnek. Ezen személyek a bűncselekményt leginkább figyelmetlenségből, túlzott bátorságból, dacból, kalandvágyból követik el, avagy éppen az adott alkalom nyújtotta lehetőséget használják ki. Ezzel szemben azoknál, akik visszaesők, súlyos nevelési, avagy pszichés deficittel küzdenek, a pszichés fejlődésben visszamaradottak, illetve akiknél a bűnözői attitűd már rögzült, az elzárás alkalmazására nem szabad hogy sor kerüljön, hiszen az ő esetükben a jogalkotó úgy vélelmezi, a szankció által előírányzott célok elérhetetlenek.

A fiatalkorúak német büntetőjogában ugyanakkor problémaként jelentkezik az, hogy a fiatalkorúak büntetésénél - ami nem más, mint szabadságvesztés - a minimális tartam hat hónap. A német bírói gyakorlat emiatt vonakodik alkalmazni ezt a büntetést akkor, amikor azt az elkövetőben rejlő körülmények igenis indokolnák, ehelyett azonban előszeretettel nyúlnak az elzáráshoz, mint szintén szabadságelvonással járó jogkövetkezményhez. Kijelenthető, hogy a német bírúk nagy része az elzárásra, mint rövid tartamú szabadságvesztésre tekint és emiatt az elzárás végrehajtására szolgáló intézményekben egyre több olyan személy található meg, akiket az elzárásra alkalmatlanok körébe sorolhatunk. Ugyanezen okból tartják a kritikusok elhibázott lépésnek a figyelmeztető elzárás jogintézményét, hiszen itt ténylegesen fiatalkorúak büntetése került az elkövetővel szemben alkalmazásra, még ha azt fel is függesztették, vagyis a büntetés kiszabása során olyan körülmények lettek értékelve (tett és tettes vonatkozásában), amelyek alapján kijelenthető, hogy szabadságvesztés kiszabása volt indokolt, így az elzárás az elkövetővel szemben már nem elégséges szankció. Ennek ellenére a figyelmeztető elzárás mégis ilyen intézménybe küldi az egyébiránt felfüggesztett büntetéssel sújtott elkövetőt, ezáltal is hozzájárulva ahhoz, hogy elzárásra nem alkalmas személyek kerüljenek az ennek végrehajtására szolgáló intézményekbe, ahol őket „megszólítani” nem tudják. Mindennek betudható, hogy jelenleg az elzárással sújtott elítéltek mintegy 35%-a sorolható az úgynevezett „*Arrestungeeignet*” (elzárásra nem alkalmas) csoportba.

V. Alternatívák, reformtörekvések

V.1. Alternatívák

A fiatalkorúak elzárásával kapcsolatosan megfogalmazott kritika ahhoz vezetett, hogy az '50-es, '60-as évekhez képest jelentősen visszaesett a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjog alapján kiszabott szankciók körében az elzárás aránya. Ez csak úgy volt lehetséges, hogy megjelentek azok az alternatívák, amiket az elzárás helyett kezdett a gyakorlat alkalmazni. A kriminológiai irodalom egyik vitatémája a mai napig az, hogy a fiatalkorúak elzárását ki lehet-e váltani alternatív szankciókkal, avagy sem. Az új ambuláns intézkedések, illetőleg alternatív megoldások mellett partraszállók azzal érvelnek, a visszaesési statisztikák jóval alacsonyabbak ezen jogkövetkezményeknél, éppen ezért ezek inkább hatásosak és hatékonyak, mint az elzárás, ami egyébiránt a statisztikai adatokon túl mással nem alátámasztott.⁵⁰

Az elzárás ellen fellépő kritikusok ezeket az alternatívákat a diverzió, elterelés fogalomkörébe sorolják, ahová a szociálpedagógiai intézkedések is tartoznak, melyek kísérletet tesznek arra, hogy elkerüljék a fiatalkorúak elleni formális eljárásokat. Az új ambuláns intézkedéseket bevezetésük óta ugyancsak kritikusan szemlélik és attól tartanak, hogy a bűnüldözésben és a felelősségre vonásban a szociálpedagógiai szempontok eltúlzott jelentőséget kapnak, csakúgy, mint a társadalmi kontroll. Mások szerint ezek az intézkedések arra szolgálnak csupán, hogy a fiatalkorú bűnözés egyre növekvő tendenciáját elkendőzzék, hiszen a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények jelentős hányada nem jut el a felelősségre vonásig. Az elterelés ezen ötletének az alap gondolata az, hogy az epizódbűnözés esetében nem szükséges az eljárás lefolytatása, ugyanis a további kriminalizáció ezekkel az intézkedésekkel is megelőzhető. Ezt az elképzelést az kérdőjelezi meg, hogy Németországban a fiatalkorúak elzárására ítélt bűnelkövetők csaknem mindegyike olyan szocializációs deficittel rendelkezik, amelyek miatt az új ambuláns intézkedések velük szemben gyakorlatilag a jövőbeni jogkövető magatartást nem szolgálják. Ennek ellenére jelenleg a fiatalkorúak ellen indult büntetőeljárások csaknem 70%-a az elterelés útjára lép, nem kerül sor felelőssége vonásra, vádemelésre és a kutatások azt mutatják, ezekben az esetekben csökkenő

⁵⁰ Eisenhardt 2010, 18. o.

visszaesési hajlandósággal lehet számolni.

A *Jugendgerichtsgesetz* legutóbbi novelláris változtatása az alternatív szankciókat példálózó jelleggel tartalmazza a 10. §-ában, ezek a teljesség igénye nélkül:

a) tartózkodási helyre vonatkozó előírások, tilalmak - ezek alkalmazására akkor kerül sor, ha feltehető, hogy a környezet változása, megváltozása a fiatalkorúra pozitív hatással bír és a további kriminalizálódás elkerülhető

b) családnál vagy intézetben való tartózkodás - ennek alkalmazására akkor kerül sor, ha a bíróság megítélése szerint a deviáns magatartás tanúsításához, a bűnelkövetéshez a családi környezet, illetőleg a szoros szociális kapocs, kötődés hiánya vezetett

c) munkavállalásra, tanulmányi intézmény látogatására vonatkozó kötelezettség - ha a további kriminalizáció elkerülése az által feltehető, hogy a fiatalkorú számára értékes, és értelmes mindennapi elfoglaltságot biztosítunk

d) a köz számára munkavégzés előírása - a c) pontban nevesítettekkel azonos feltételek mellett, amennyiben az elkövetett bűncselekmény ennek alkalmazását indokolja

e) pártfogó felügyelő kirendelése - amennyiben az elkövető magatartása, személyisége fejlesztésre szorul, ennek érdekében a pártfogó az életútját figyelemmel kíséri, számára előírásokat és kötelezettségeket fogalmaz meg

f) szociális tréningen való részvétel - gyakorlatilag évtizedek óta tesznek kísérletet arra, hogy a szociális tréningen való részvétellel helyettesítsék a fiatalkorúak elzárását. Ennél a kurzusnál szociálpedagógiai lehetőséget kínálnak a fiatalkorúnak, amely arra irányul, hogy ledolgozza az elmaradásait, amelyek a bűnelkövetéséhez vezettek és számára cselekvési alternatívákat mutasson fel, amelyek a kriminalizálódás elkerülését segítik. A foglalkozás elsősorban csoportokban történik, de van intenzív egyéni foglalkozás is. A törvénnyel többször összeütköző fiatalkorúak esetében azok

az élethelyzetek, amelyek az elkövetéshez vezetnek, legtöbbször a szülőkkal való konfliktusra, az idő előtti iskolaelhagyásra és a munkanélküliségre vezethetők vissza, melyhez kapcsolati problémák, alulképzettség, kilátástalanság, alkohol és drogabúzus járul. A tréning célja az, hogy a szociális magatartásformákat betanulják, gyakorolják a fiatalok. Ennek során beszélgetéseket vezetnek a családról, a fiatal személyiségéről, iskolai, munkahelyi problémájáról, illetőleg lehetőség nyílik arra is, hogy szakmát tanuljanak, ezáltal a munkaerőpiacon való elhelyezkedésük esélye javul. Gyakoriak a kurzus keretén belül megtartott csoportbeszélgetések, sporttevékenységek és hétvégi szemináriumok. A szociális tréning hozzájárul ahhoz, hogy a fiatalok előtt új perspektívák nyíljanak meg, arra motiválja őket, hogy a sokszor különösen kedvezőtlen élethelyzetükön változtassanak, azokat ne rezignáltan vegyék tudomásul, hanem próbáljanak meg abból kitörni, szerezzenek munkát, vegyék igénybe a pedagógiai segítséget, lépjenek a változás útjára és tegyenek kísérletet a további deviáns magatartás elkerülésére. A visszaesésre vonatkozó kutatások megállapították, hogy a szociális tréningen részt vett fiataloknak csupán 41%-a lesz ismét bűnelkövető.

g) tevékeny megbánás (tettes sértett kiegyezés) - a német jogban is ismert jogintézmény egyre gyakrabban kerül alkalmazásra, amennyiben esély mutatkozik arra, hogy a bűncselekménnyel okozott kár a sértett és az elkövető kiegyezése folytán megtérülhet, szükséges azonban mindkét fél aktív részvétele ehhez.

h) bizonyos személyekkel való találkozás megtiltása, illetőleg szórakozóhelyek látogatásának tilalma - ennek alkalmazására akkor kerül sor, ha a fiatalok által elkövetett bűncselekmény összefüggésbe hozható a szórakozóhelyek látogatásával, alkoholfogyasztással, kábítószer élvezettel, illetőleg a fiatalok fejlődésére nézve veszélyt jelentő személlyel függ össze

i) közlekedési oktatáson vegyen részt - a közlekedési bűncselekményeket megvalósító fiatalok esetén kerül alkalmazásra

V.2. Reformtörekvések

A fiatalkorúak elzárásával kapcsolatos viták, ami a jogintézmény szükségességéről, céljáról és értelméről folynak, évtizedek óta jelen vannak. Az elzárással kapcsolatos kutatások eredményei rámutattak arra, hogy ez a szankció nem tudja elérni azokat a célokat, amit a jogalkotó kitűzött, éppen ezért újra és újra különböző reformtörekvések kerülnek felszínre, ami a fiatalkorúak elzárásának megreformálásával, megszüntetésével kapcsolatosak. Ezek a törekvések négy csoportba sorolhatók, úgymint:

- a) a fiatalkorúak elzárásának teljes megszüntetése
- b) a fiatalkorúak elzárásának teljes megtartása a jelenlegi formájában
- c) a fiatalkorúak elzárását rövid tartamú szabadságvesztésre kell átváltoztatni
- d) a fiatalkorúak elzárását gyökeresen kell megváltoztatni, a szabadidő megvonást és a rövid tartamú elzárást meg kell szüntetni, a tartós elzárást pedig szociális tréningként kell végrehajtani

a) Az álláspont képviselői a fiatalkorúak elzárását, mint szankciót értelmetlennek tartják, ami képtelen a tőle elvártak teljesítésére, ugyanakkor kiemelik, hogy az elzárás alternatívái már bizonyították, hogy a fiatalkorúak nevelésében nagyobb hatékonysággal bírnak. Az elzárás megszüntetésének egyik okaként megemlítendő, hogy az elkövetés és a tényleges végrehajtás között túl sok idő telik el, így az észzeztérésre nincsen esély, hiszen sokszor az elítélt már nem tudja, hogy miért is „bűnhődik”, éppen ezért a szankció kontraproduktív. Mindemellett az elzárás által a fiatalkorúak fejlődési és társadalmi problémái felerősítést nyernek, az elzárás abszolút nem szolgálja a nevelését. További érvként kerül felsorakoztatásra az, hogy a visszaesési statisztikák azt mutatják, az alternatív intézkedések sokkal inkább hatásosak az újabb bűnelkövetés megakadályozása céljából, mint az elzárás.

Az irányzat képviselőinek álláspontjával szemben azonban szükséges rámutatni arra, hogy egyrészt a visszaesési statisztikák adataiból a hatékonyságra megalapozott következtetést nem lehet levonni, hiszen a szankció és a későbbi magatartás közötti összefüggés nem bizonyított. További probléma ezzel a statisztikai adattal az, hogy azt befolyásolják a fiatalkorúak személyi összetétele, az adott végrehajtási intézmény, illetőleg maga az elkövetett bűncselekmény is. Mindezekon túl azonban az

elzárás eltörlését szándékozó törekvésekkel szemben leginkább az szól, hogy léteznek olyan esetek, amikor az elkövetett bűncselekmény olyan tárgyi súllyal bír, amikor az elkövetővel szemben igenis egy érezhető, szigorú szankció alkalmazása indokolt, de nem szükséges egy legalább hat hónap időtartamú fiatakorúak büntetésének kiszabása. További érv az elzárás megtartása mellett az, hogy az ambuláns, alternatív szankciók köre nem teljes, és nem fednek le minden egyes területet annyira, amennyire ez kívánatos volna. Németország, mint szövetségi köztársaság tartományaiban az alternatív szankciók köre más és más, léteznek helyek, ahol például a köz érdekében végzett munka feltételei, avagy a tettes-sértett kiegyezés feltételei, vagy éppenséggel a szociális tréning feltételei hiányoznak, és nem találhatóak meg azok a civil szervezetek sem, amelyek ezek kiépítésében segédkezhetnének. Mivel az alternatív szankciók nem mindenhol alkalmazhatóak, ezért az elzárás a továbbiakban is élő szankció kell, hogy maradjon.

b) Azon álláspont képviselői, akik a jelenlegi szabályozás megtartása mellett érvelnek, joggal hivatkoznak arra, hogy nincsen ma még megfelelő alternatívája az elzárásnak, ahogy az az a) pontban bemutatásra került. Ugyanakkor a jelenlegi forma megtartása ellen szól az, hogy a fiatakorúak elzárását nem jól alkalmazzák, vagyis nem a megfelelő személyekkel szemben, illetőleg nem a megfelelő esetekben szabják ki azt a bírák. A legtöbb esetben a gyakorlat ezt az intézkedést, mint kényszermegoldást alkalmazza az elzárásra alkalmatlan személyekkel szemben, mivel nem akarnak legalább hat hónap időtartamú büntetést velük szemben kiszabni. Ugyanakkor kritikaként lehet említeni azt is, hogy az eredetileg ezzel az intézkedéssel megcélzott csoport - vagyis az elzárásra alkalmasok - esetében a nevelési célok más szankció alkalmazásával is elérhetőek, továbbá az elrettentés, „észhezterítés” és nevelés céljai egymással összeegyeztethetetlenek, ami az elzárás kudarcát eleve előre vetíti. Az elzárás változatlan formában történő meghagyása éppen ezért jelenleg egy átmeneti folyamat állomása kell, hogy legyen, egészen addig, míg nem találnak megfelelő és mindenhol egységesen alkalmazható alternatív megoldást erre. Amennyiben az ambuláns, alternatív szankciók rendszere hiánytalan és mindent lefedő, úgy sor kerülhet az elzárás leváltására is.

c) A harmadik álláspont képviselői azért kardoskodnak, hogy az elzárás tulajdonképpen fiatakorúak

büntetésének számítson, amelynek időtartama hat hónap alatti. Ezt az álláspontot azzal indokolják, hogy amennyiben az elzárás rövid tartamú szabadságvesztésként funkcionálna, úgy a fegyelmező intézkedések rendszerét meg lehetne szüntetni, hiszen a kötelezettségek előírása tulajdonképpen majdhogynem egyezik a nevelési szabályok körében nevesített utasításokkal. Az álláspont azonban szem elől téveszti azt, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjog elsősorban a nevelési jelleget helyezi előtérbe, ami a rövid tartamú szabadságvesztésnél nyilván nem lehetséges. Mindezeket túl az elzárás egy olyan szankciót testesít meg, amely nem jár a büntetett előlélethez fűződő hátrányokkal, viszont ha ez fiatalkorúak büntetésének számítana, úgy egy rövid tartamú szabadságelvonás esetén is az elkövető erkölcsi bizonyítványába az elítélés bekerülne, ami a korai kriminalizációhoz, stigmatizációhoz vezethet. Éppen ezért ez az álláspont nem követendő.

d) Az utolsó álláspont szerint az elzárást gyökeresen meg kell változtatni. Ennek keretén belül meg kell szüntetni a szabadidő megvonást (*Freizeitarrrest*), mivel ennél a formánál a nevelési elveket nem lehet érvényesíteni. Mindemellett a fiatalkorúak ezt a joghátrányt értelmetlennek is találják és az első sokknak egyébként sincs elhúzó, visszatartó hatása. Egy ilyen rövid távú szabadságmegvonás is magában hordozza a stigmatizáció veszélyét és azt, hogy az elkövető magáról alkotott képe is negatív lesz. A rövid tartamú elzárás megszüntetése ellen ugyanakkor joggal lehet felhozni azt, hogy eltörlése esetén hiányoznak a szociálpedagógiai ambuláns alternatívák, ugyanis ezek még nem kerültek kidolgozásra. Az elzárás végrehajtására szakosodott intézmények személyzete és alkalmazottai ugyanakkor kiállnak amellett, hogy a szabadidő megvonás, illetőleg a rövid tartamú elzárás igenis hatékony, és arról lemondani nem lehet. Leszögezhető, hogy a rövid tartamú elzárás és a szabadidő megvonás nem a jogalkotói szándéknak megfelelően teljesíti az elérni kívánt célokat, de mivel más ilyen jellegű szankció nincs, így átmenetileg ezekről nem lehet lemondani.

A reformtörekvések ezen fajtájánál további követelmény az, hogy a tartós elzárást szociális tréninggel kiegészítve hajtsák végre. Ezek a kurzusok olyan témákat kell, hogy nyújtsanak az elítélteknek, amelyek a saját egyéni problémáikra vonatkoznak és segítséget kell ezáltal nyújtani nekik a problémáik legyőzéséhez és az élethelyzetüket jobbá tételéhez. Fontos szempont az, hogy a szociális tréning kötelező jellegét ne érezze az elítélt, hanem megértse azt, az azon való részvétel

az ő érdeke, hiszen őt támogatja, segíti az intézmény. Ezzel összefüggően az elzárás végrehajtására kijelölt intézmények kényszerjellemeit is finomítani kell, a végrehajtás során a szigorot inkább a segítség és a nevelés kell, hogy felváltsa, amely ezáltal hatékonyabban tudja megszólítani az elítélteket. Végre fel kell hagyni az izoláció általi észhezterítéssel, ehelyett a fiatalkorúnak a problémái megoldásához segítséget kell nyújtani és ki kell építeni a végrehajtás utáni utógondozói hálózatot is.

Az utóbbi, negyedik állásponttal egyébiránt a közvélemény is egyetért, és az a szakma részéről is jelentős támogatottságot élvez.

Hivatkozott irodalom

Brunner, Rudolf – Dölling, Dieter: Jugendgerichtsgesetz, Kommentar. Berlin/Boston, Walter de Gruyter, 2011.

Eifler, Stefanie: Theoretische Ansatzpunkte für die Analyse der Jugendkriminalität, in: Dollinger, Bernd – Schmidt-Semisch, Henning (Hrsg) (2011): Handbuch Jugendkriminalität. Kriminologie und Sozialpädagogik im Dialog 2. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 159-172. o.

Eisenhardt, Thilo: Gutachten über den Jugendarrest. Klosters, Larein Infoplan AG, 1989.

Eisenhardt, Thilo: Der Jugendarrest. Eine Chance der Kriminalprävention. Frankfurt a.M, Peter Lang, 2010.

Feltes, Thomas: Der Jugendarrest- Aktuelle Probleme der "kurzen Freiheitsstrafe" im Jugendstrafrecht. In: Neue Zeitschrift für Strafrecht 1993, 105-112.

Foerster, Friedrich Wilhelm: Schuld und Sühne. Grundfragen des Verbrecherproblems und der Jugendfürsorge. Trier, Paulinus-Verlag, 1961.

Heinz, Wolfgang: Neue ambulante Massnahmen nach dem Jugendgerichtsgesetz. Überblick über die neuen ambulanten Massnahmen, insbesondere über die durchführenden Einrichtungen, über die Häufigkeit des Vorkommens der Massnahmen sowie über ihre Inhalte. In: Bundesministerium der Justiz (Hrsg.): Neue ambulante Massnahmen nach dem Jugendgerichtsgesetz. Erfahrungen und Perspektiven. Eine Dokumentation des Bundesministeriums der Justiz. Bonn 1986, 22-43.

Hirschi, Travis: Causes of Delinquency. St.Louis, Transaction, 1969.

Kock, Katharina: Warnschussarrest : eine geeignete Sanktion? Zur Zweckmäßigkeit von Jugendarrest neben Jugendstrafe in Bezug zur Bekämpfung von Jugendkriminalität, Hamburg, 2014.
<http://edoc.sub.uni-hamburg.de/haw/volltexte/2014/2232> (2015.04.30.)

Masche, J. Gowert: Entwicklungspsychologische Überlegungen zu wesentlichen Stationen und Kompetenzen während des Jugendalters, in: DVJJ-Journal,1999/1, 30-36. o.

Noack, Daniela – Wüstendörfer, Werner: Der Jugendarrest und seine Wirkung auf junge Menschen - einschließlich exemplarischer Interviews mit Jugendlichen in einer Jugendarrestanstalt. Nürnberg, 2009, <https://opus4.kobv.de/opus4-ohm/frontdoor/index/index/docId/30> (2015. 04. 30.)

Ostendorf, Heribert: Jugendstrafrecht. Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 2013.

Pfeiffer, Christian: Jugendarrest- für wen eigentlich?, in: Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform 1981, 28-52. o.

Schäffer, Peter: Jugendarrest - eine kritische Betrachtung. In: DVJJ-Journal 2002, 43-47. o.

Egyéb felhasznált irodalom

Albrecht, Peter-Alexis: Jugendstrafrecht. München, Verlag C.H Beck, 2000.

Berckhauer, Friedhelm: Soll der Freizeitarrrest abgeschafft werden? In: Zeitschrift für Rechtspolitik 1982, 145-147. o.

Bietz, Hermann: Erziehung statt Strafe? Überlegungen zur Weiterentwicklung des Jugendkriminalrechts. In: Zeitschrift für Rechtspolitik 1981, 212-220. o.

Bock, Michael: Kriminologie für Studium und Praxis, München, Verlag Franz Vahlen, 2007.

Brunner, Rudolf: Anmerkung zum Thema: Aussetzung von Jugendstrafe und Dauerarrest, in: Neue Zeitschrift für Strafrecht, 1986, 508-509. o.

Bruns, Bernhard: Jugendliche im Freizeitarrrest- Eine empirische Untersuchung zu pädagogischem Anspruch und strafrechtlicher Wirklichkeit. Bern et al, Peter Lang, 1984.

Brücklmayer, Sandra: Vollstreckungs- und vollzugsrechtliche Probleme des Jugendarrests. Rechtfertigung von Abschaffung oder Reform des Zuchtmittels? Hamburg, Dr. Kovac, 2010

Dallinger, Wilhelm; Lackner, Karl: Jugendgerichtsgesetz, Kommentar, München et al., Beck, 1962.

Drewniak, Regine: Ambulante sozialpädagogische Maßnahmen als Alternative zum Freiheitsentzug, in: Dollinger, Bernd; Schmidt Semisch (Hrsg) (2011): Handbuch Jugendkriminalität. Kriminologie und Sozialpädagogik im Dialog. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 393-403. o.

Düinkel, Frieder: Was bringt uns der Jugendarrest? In: Zeitschrift für Jugendrecht 1990, S.425-436.

Eisenberg, Ulrich: Jugendgerichtsgesetz. Berlin; München, Verlag C.H. Beck, 2013.

Eisenberg, Ulrich Jugendarrest wegen schuldhafter Nichtbefolgung von Weisungen und Auflagen. In: Zentralblatt für Jugendrecht 1989, 16-21.o.

Feltes, Thomas: Jugendarrest- Renaissance oder Abschied von einer umstrittenen jugendstrafrechtlichen Sanktion? In: Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1988/100, 158-183.o.

Giffey, Ingrid; Werlich, Martina: Vollzug des Jugendarrests in der Anstalt Bremen-Lesum, in: Schumann, Karl F. (Hrsg.) (1985): Jugendarrest und/oder Betreuungsweisung. Empirische Untersuchungen über die Anwendungs- und Vollzugspraxis im Lande Bremen. Schriftreihe der Wissenschaftlichen Einheit Kriminalpolitikforschung Univ. Bremen Band 1. 13-48. o.

Jaeger, Anika: Zur Notwendigkeit und Ausgestaltung eines Jugendarrestvollzugsgesetzes. Hamburg, Dr. Kovac, 2010.

Kaiser, Günther: Strafen statt Erziehen?, Zur aktuellen Diskussion zur Jugendgerichtsbarkeit. in: Zeitschrift für Rechtspolitik, 1997, 451-458. o.

Kreuzer, Arthur: „Warnschussarrest“: Ein kriminalpolitischer Irrweg, in: Zeitschrift für Rechtspolitik, 2012, 101-102. o.

Laubenthal, Klaus; Nestler, Nina: Geltungsbereich und Sanktionskatalog des JGG, in: Dollinger, Bernd; Schmidt-Semisch, Henning (Hrsg) (2011): Handbuch Jugendkriminalität. Kriminologie und Sozialpädagogik im Dialog. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 475-482. o.

Löhr, Holle Eva: Kriminologisch-rationaler Umgang mit jugendlichen Mehrfachtätern. In: Zeitschrift für Rechtspolitik 1997, 280-286. o.

Meier, Bernd-Dieter: Informelle Reaktionen auf Jugendkriminalität, in: Meier, Bernd-Dieter; Rössner, Dieter; Schöch, Heinz (2013): Jugendstrafrecht. München, Beck, 144-160.

Ostendorf, Heribert.: Anleitung für Sitzungsvertreter der Staatsanwaltschaft in der Hauptverhandlung vor dem Jugendrichter, in: DVJJ- Journal, 1991/1, 12-20. o.

Ostendorf, Heribert: Reform des Jugendarrestes, in: Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 1995, 352-356. o.

Riechert-Rother, Sabine: Jugendarrest und ambulante Maßnahmen- Anspruch und Wirklichkeit des 1. JGGÄndG- Eine empirische Untersuchung. Hamburg, Dr. Kovac, 2008

Rössner, Dieter: Geschichte des Jugendstrafrechts und Reformdiskussion, in: Meier, Bernd-Dieter; Rössner, Dieter; Schöch, Heinz (2013): Jugendstrafrecht. München, Beck, 30-48. o.

Schaffstein, Friedrich; Beulke, Werner: Jugendstrafrecht. Eine systematische Darstellung. Stuttgart, Kohlhammer, 2002.

Schöch, Heinz: Zuchtmittel, in: Meier, Bernd-Dieter et al: Jugendstrafrecht. München: Beck, 2013, 192-213.

Schumann, Karl F. / Döpke, Susanne: Ist Jugendarrest durch Betreuungsweisung ersetzbar? in: Schumann, Karl F. (Hrsg.) (1985): Jugendarrest und/oder Betreuungsweisung. Empirische Untersuchungen über die Anwendungs- und Vollzugspraxis im Lande Bremen. Schriftreihe der Wissenschaftlichen Einheit Kriminalpolitikforschung Univ. Bremen Band 1. 98-139. o.

Schumann, Karl F. Der "Einstiegsarrest"- Renaissance der kurzen Freiheitsstrafe im Jugendrecht. In: Zeitschrift für Rechtspolitik 1984, 319-324. p.

Schumann, Karl F. Der Jugendarrest- Mittel zu jedem Zweck? In: Zentralblatt für Jugendrecht 1986, 363-369. o.

Walter, Michael; Neubacher, Frank: Jugendkriminalität. Eine systematische Darstellung. Stuttgart et al, Richard Booberg Verlag, 2000.

Weyel, Frank-Heiner Der soziale Trainingskurs- eine Alternative zum Jugendarrest. In: Deutsche Richterzeitung 1990, 511. o.

Wulf, Rüdiger Jugendarrest als Trainingszentrum für soziales Verhalten. In: Zeitschrift für den Strafvollzug 1989, 93-98. o.

Felhasznált jogszabályok jegyzéke

Verordnung über den Vollzug des Jugendarrestes (Jugendarrestvollzugsordnung - JAVollzO)

Jugendgerichtsgesetz (JGG)